

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Hej, käre besökare!
Västgötabygdens förstasida finns på nästa sida!

Tycker du att tidskriften är läsvärd rekommenderas att du satsar på en tidningsprenumeration!

Vid 1 ex. kostar 1-årsabonnemang 150:-

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista) rabatteras priset till 130:- / ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 VARA, Fax: 0512-33942, E-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

PS! Tips till föreningar etc. Ge en prenumeration till föreningarnas hela styrelse, alla trotjänare, skolor, äldreboende och inte minst läkar- och tandläkarmottagningar m.fl !

Det kommer att uppskattas!

Västgötabygdens redaktionskommitté

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 2

Årgång 69

2014

Äppelblom

Foto Leif Brunnegård

Så hära ä dä här

sidorna 5 - 14

Profilen - Göran Lundh

sidan 16

Hänt på bögda...

sidan 24

Foto:
Copyright
Kungahuset.se

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds
beskyddarinna

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 69
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2014 150:-

Vari från kommer artiklarna i detta
nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till
sidnummer i tidningen.

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar i tiden	4
Såhär är då här	5
Bönared, fakta traditioner	6
Ryfors Bruk	8
Nykyrke Hembygds- och Fornminnesförening	10
Utvängstorps Hembygdsförening	11
Välkomna till Kölingared	12
Från secondhand till klenod	13
Välkommen till årsstämma	15
Profilen - Göran Lundh	16
Helt naturligt - Tidig hästköttsdebatt	18
Offentlig sektor och social ekonomi i samarbete.....	19
Ett äppleträd till varje elev som slutade skolan	20
Industrihistorien kartlagd	21
Hur Ingeborg vårdar textilier	22
Samla, vårda och våga visa	23
Hänt på bögda - Lilla Edet, Sunnersberg, Brandstorp, Ljungsarp, Skövde, Gösslunda, Surteby, Östad	24
Den vandrande staden	28
Nossebro fick litet stationshus	29
Läsvärt i korthet	30
Studiekommittén informerar	31
Telegrampojken ut	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Eke-
hagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri
AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 februari, 22-25 april, 24- 27 juni,
25-29 augusti, 28-31 oktober, 28-28 november.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen
jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på
tio personer som träffas ett par tre gånger per år och
har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre
som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex
Västgötabygden per år.

I det här numret är vi 29 skribenter och fotografer
som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör
det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Ordförande har ordet

Stoppa världen – jag vill kliva av, kommer någon ihåg musikalerna från tidigt 1960-tal? Jag begär inte att världen ska stanna eller att jag ens funderar på att hoppa av. Jag menar att tiden bara flyger fram och en stor risk finns att en obehagskänsla uppstår. Det har jag inte hunnit med, eller i föreningslivet, Det har vi inte hunnit med. Är jag ensam om det?

I föreningssammanhang märks det särskilt när verksamhetsberättelser sammanställs och jämförs med verksamhetsplanen, en hel del som inte utförts uppdagas då. Antar att det är så på många håll, men ofta oklart hur det bearbetas. Själv ser jag en tröst i att det finns uppgifter

även för morgondagen! Kanske någon tycker att det gränsar till slarvighet? Nja, orsaken kan vara att det funderas för lite över en realistisk tidsåtgång då verksamhetsplan upprättas. Alltför många av oss kanske är tidsoptimister, vi tar i och tror oss orka mer än vad vi gör. Inom hembygdsrörelsen är det ju också nästan uteslutande ideella krafter som jobbar. Vi, det vill säga, föreningsmedlemmarna har olika tid att anslå, vi har olika förmåga att färdigställa olika saker. Är det rättvist mot oss själva att behöva känna obehag över att allt inte blev klart? Nej, det tycker inte jag. Känn i stället tillfredsställelse över att det mesta som planerades kanske ändå blev utfört.

Återstår något, låt det ingå i den nya verksamhetsplanen, men tänk efter, låt den inte bli för mastig. Det känns ofta bra att utföra mer än vad som planerats. Och till sist, blir det för mycket pålagor är det lätt att irritationer och annat strul kommer upp till ytan. Det har vi inte råd med, det ska istället finnas utrymme för lite skämsamhet, skojigheter och annat som ger en gemytlig stämning i gemenskapen, en klapp på axeln räcker långt. Det var en lång inledning, vad vill jag då säga med det undrar ni? Antagligen har alla genomskådat varför det här ämnet blev så långt? Javisst var det så,

Jan-Olof Berglund

Medlemsnytta, Delaktighet, Synlighet och Samverkan.

har inte fått övergå till en tvingande plan som till varje pris ska uppfyllas! Oavsett vad, så har vi gjort så gott vi kunnat, med de ideella krafter som finns att tillgå!

I årets förbundsarbete har fokus lagts på att vara mer synliga och tillgängliga och vi hoppas att något märkts eller åtminstone påbörjats.

Vilka uppgifter lägger föreningarna på stämooombuden? Antagligen mycket olika men en viktig uppgift för ombuden är att på hemmaplan informera föreningarnas övriga medlemmar vad som skrivits, talats och beslutats om vid stämman.

Avsikten med seminarierna som valts är uteslutande att ombuden ska ta med sig något bestående och angeläget hem som kan vara till nytta för föreningsarbetet. Hoppas att ni kan räkna upp de fyra vägledande principerna, om så även i sömnen, eller? Inte det, fortsätter att nöta och då känns väl de här igen? Medlemsnytta, Delaktighet, Synlighet och Samverkan.

I stämmoprogrammet har vi försökt att väva in principerna och det ska bli mycket spännande att få ta del av allas åsikter! All kritik, såväl positiv som negativ är viktigt för oss att få höra!

Varmt välkomna till stämman i Nyhem!

Jan-Olof Berglund

Tankar i tiden ...

Monica Nyvaller

Är det dags nu? Är det dags för mig, för min Hembyggsförening, för vårt regionala förbund att ta steget ut i Sociala medier? Är det dags att ta steget ut på Facebook, eller kanske Twitter eller Instagram, eller vad det nu heter? Nja, jag vet inte det. Facebook fyller förstås tio år och gratuleras till att ha förändrat spelplanen för kommunikation, dock inte utan kritik, och jag vet knappt hur det fungerar. Men jag har förstått att Facebook är något av en mötesplats för gemene man, för samtal och för diskussioner. De senaste sex åren har Facebook utökat sitt ”medlemsregister” med mer än fem miljoner användare, tänk om hembygdsrörelsen kunde matcha den siffran? Numera är Facebook också en plattform för kommunikation för organisationer, föreningar och andra verksamheter. Syns vi inte så finns vi inte, det är ordet för dagen! Det gäller att vara aktiv på Facebook.

Smygtittare

Själv är jag nog fortfarande något av en smygtittare på Facebook. Det är först nu som jag börjar upptäcka intressanta inlägg, grupper och sammanslutningar som för tankarna till hembygden och hembygdsrörelsen. Tillsammans med många andra hembygdsvänner har

jag lockats in i och anslutet mig till lokala grupper, som till exempel Vet att du är från... om Herrljungabygden och Herrljungavykort. Det förvånar mig varje gång jag tittar in på Facebook hur aktivt olika hembygdsfrågor diskuteras, söker och får sina svar: Minns någon det gamla huset i hörnet på Storgatan, vem bodde där, vem ägde huset? Vet någon något om....? De som är aktiva laddar upp minnesvärda fotografier och vykort, klickar på Gillar och kommenterar, säg det som inte kommuniceras på Facebook: frågor och spörsmål – nutid och dåtid – och med kopplingar till hembygdsrörelsen.

När jag söker på sociala medier får jag veta att 76 procent av alla ungdomar mellan 16- 25 år besöker Facebook, dagligen, via sina smarta mobiler. Vilken genomslagskraft! I samma andetag läser jag att orosmolnen börjar dyka upp på horisonten. Ingen vill vara på Facebook när mormor och morsan eller farsan är där. Facebook skapar digitala klyftor mellan generationer. Fast det tycks vara en sanning med modifikation. Solen tränger igenom. I det stora hela betraktas Facebook som platsen där unga och äldre möts obehindrat varje dag.

Något för oss?

Är Facebook ett alternativ för hembygdsrörelsen? Jag tvekar fortfarande. Lyckas vi kan vi nå ut i ett vidare sammanhang. Det har redan två hundra Hembyggsföreningar och flertalet hembygdsförbund konstaterat, de finns på Facebook. Nej, jag har inte suttit och räknat

... platsen där unga och äldre möts obehindrat varje dag.

dem alla utan Sociala medier var en av programpunkterna på Sveriges Hembygdsförbunds regionala höstmöte. Jag var nog ingen aktiv samtalspartner då inte, möjligtvis en passiv åhörare. Jag måste medge att samtalen fördes bortom min förståelse. Vad innebär det att vara aktiv på Sociala medier? Jo, vi ska kommentera, twittra och länka inlägg och sträva efter att få många följare och gillare. Puh, det

är lätt att pusta och det är lika lätt att säga Nej, sociala medier är inget för oss.

Krångliga ord och termer skapar förvirring. Kanske är det inte så märkvärdigt. Det kanske bara handlar om att presentera sina aktiviteter, skriva något enkelt, kommentera och gilla vad andra skriver och presenterar. Då känns det med ens lättare. Som sagt, det är nog dags att ta steget ut i Sociala medier. Kanske faller vi i farstun, men då har vi i alla fall taget initiativet.

Monica Nyvaller
Herrljunga

Såhåra ä dä här

I Mullsjö, här finns storskoga mä vattenblänk emelle,
mä frisker luft å rena vatten, himmel vecket ställe!
I sjöå finns dä finer fesk, i skoga finns dä älgå.
Sum gjort för aktivt friluftsliv, dä ä bare å välja!

På ventern finns här snö i fina spôr å bratta backa.
Dä ä den höga höjda över havet en får tacka.
Å tûget stannar ôfta, å en flygplass finns i trakta.
Här finns dä faktist allt, sum en behöver, dä ä fakta.

Här kan en köpa mat å klä'r å allehanda gôtter.
Å dä finns gött um rum å hyra, ifall nô'n blir trötter.
Här har vi allting, året runt, kom gärna hit å testa.
I Mullsjö finns allt attraktivt, dä mesta å dä bästa!

Men dä ä kanske tveksamt å förmedla allting detta?
Ja dä kan nog va frågan um en så våga berätta,
hur bra vi har't, för resten utå fôlket i Europa?
Dä blir lá trångt, um di vell flötta häråt, allihopa!

Bosse i Pinnahemmet

Vi ingår som en av arrangörsföreningarna i Hembygd-
förbundets årsmöte i Mullsjö och Kölingared nu i vår.
Välkomna till vår fagra bygd!

Bo Carlson
Ordförande i Gravsjö Hembygdsförening

Bönared. Så här såg vår nuvarande hembygdsgård, Bönared, ut på 1920-talet. I slutet på 1870-talet gjordes tillbyggnaden (till höger på bilden) på fastigheten. Den var illa byggd och låg inte i nivå med den gamla delen. Den innehöll två kalla rum, ett tjänstgjorde som pastorexpedition. Tillbyggnaden revs på 1930-talet. *Okänd fotograf.*

Bönared fakta, traditioner...

Bönareds historia är både lång och omväxlande. Namnet finns omnämnt i jordeboken redan år 1593. På sexton- och sjuttonhundratalet ägdes Bönared av adelsmän med fina namn och titlar: Lilliehök, Bååt, Horn och Posse. En så kallad kungasäng finns fortfarande kvar – enligt traditionen använd av besökande kung under ”adelstiden” – kanske var det Karl XI.

På grund av landshövding Posses skatteskulder tog staten över äganderätten år 1725.

Tjugofem år efteråt överläts Bönared som boställe åt socknens kapellpredikant (trots att avståndet till kapellet/kyrkan var mer än en halvmil) och fungerade sedan som prästgård – i varje fall tidvis – fram till 1926. I Mullsjö kommuns turistbroschyrer kallas fastigheten fortfarande ”Bönareds prästgård”.

På 30- och 40-talen bedrevs pensionatsrörelse i Bönared som därefter blev privatbostad till 1984 då BjurbäcksHembygdsförening fick arrendera husen och den omgivande parken. Huvudsakligen med hjälp av inkomsterna från föreningens ”kaffe-med jordgubbstårta”-servering under somrarna kunde Bönared inköpas från stiftet år 2012 för sjuhundrafemtio tusen kronor.

Jordgubbstårta i Bönared

Spädbarn frös ihjäl på väg till dop

I äldre tider fanns sockenkyrkan för Bjurbäcksborna i Bottnaryd. Det var lång väg dit och det berättas att ett barn som skulle döpas frös ihjäl på vägen. En kvinna dog sedan hon ramlat av hästen hon red på. För att underlätta vid begravingar tog man en genväg genom skogen, stigen kallas fortfarande likstigen. och

kistan bars på en finurligt konstruerad bår, nu i hembygdsföreningens förvar.

Kapell i Bjurbäck enligt sjönödslöfte

År 1656 uppfördes ett enkelt kapell med sticketak i Bjurbäck. Enligt traditionen – fast det kanske bara är en vandringsägen – bekostades det efter ett sjönödslöfte av Bottnarydsbördige Johan Printz (guvernör i Nya Sverige 1643 – 1653). Denne arrenderade Bönared av ägaren Hindrich Horn under åren 1656 till 1660 och bodde förmodligen tidvis i Bjurbäck.

I kapellet fick man hålla gudstjänst och nöddöpa barn men inget annat. Så problemet med den långa vägen kvarstod. Men år 1731 fick man inviga kapellet till kyrka. Nu reparerades byggnaden, det ordnades med takmålningar bland annat av Kinnerus, samma berömda konstnär som står för en del av målningarna i mer kända Habo kyrka. Även i Bjurbäck lär det ha funnits framställningar av den Onde. Denne potentat sägs ha blivit så förgrymmad att han sökte upp Kinnerus och sa: Grömmar ä ja, men så grömmar som du har målat mej ä ja la inte. (Fast enligt Västgöta-Bengtsson härrör sig historien från Habo!)

Nu tillkom också alla de fina inventarier, dopängel, altaruppsats, ljuskronor, golvur etc, som sedan överflyttades till den nya kyrkan som byggdes år 1899.

Prästavägen från Bönared till kyrkan

Prästens bostad fanns i Bönared, alltså ungefär 5 km från kapellet/kyrkan. Fast på grund av husets dåliga skick och den långa vägen bodde prästerna där endast tidvis fram till 1830 då huset hade reparerats. Sen fungerade Bönared som prästgård fram till 1926. Under några år fick prästerna bostad i olika gårdar. En ny prästgård nära kyrkan byggdes och togs i bruk 1934.

Bönareds invånare hade alltså lång väg till kyrkan. ”Vägen” var dessutom mest en lite förbättrad men illa skött ”kostig”, brant och krokig. Till arrendatorns uppgifter hörde att skjutsa prästen till kyrkan. Men det var bara prästen som fick åka med på hästskjutsen. Eftersom det var kyrkoplikt måste alla bevista gudstjänsten och frun, barnen och tjänstefolket var tvungna att gå hela vägen.

Fjortonåriga Hildur från Åsarp kom till Bönared som piga år 1906. När hon anlant till stationen i Mullsjö fick hon vänta där i tre timmar. Kapellpredikanten, Adolf Hwarfner, hade husförhör i Grytered och arrendatorn hade skjutsat honom dit. Sedan fortsatte denne till Mullsjö för att göra matuppköp. På återvägen fick Hildur följa med till Grytered. Där måste hon lämna sin plats för prästen skulle ju åka! Hildur fick gå till fots för att tillträda sin tjänst i Bönared.

År 1909 samlade Adolf Hwarfner traktens ungdomar till en kyrklig förening, ”Bjurbäckskretsen af Sveriges ungdom”. Medlemsavgiften var 25 öre. Det bestämdes

att styrelsen skulle bestå av fyra personer, två manliga och två kvinnliga. Det var ju ganska unikt – i alla andra föreningar och sammanslutningar den här tiden är det uteslutande manliga medlemmar, i varje fall i styrelsen. Ungdomarna samlades i Bönared, övade körsång, (med hjälp av psalmboken eller Sions toner) ordnade föredrag, samtalade och drack kaffe.

Ivar Witting var den siste prästen som bodde i Bönared (1918 – 1927). En marssöndag var vägen mer än vanligt tjälkskadad. Hästen hade svårt att orka dra skjutsen upp för backarna. Arrendatorn, Edvin, bad prästen att kliva av och gå den värsta biten. Witting vägrade och det blev en skarp ordväxling. Edvin lär ha svurit åt prästen och denne hade också varit otidig. Det slutade med att Edvin anmäldes för domkapitlet. Under förhandlingen anförde han som förmildrande omständighet: ”Man måste väl begära mer av en präst än av en vanlig syndig människa”. Domkapitlet höll med och Edvin slapp straff.

Pensionat med många kändisar

Efter prästgårdstiden började Bönared uthyras till privatpersoner. Under åren 1937 till 1950 bedrev Tryggve Erlandsson en mycket uppskattad pensionatsrörelse med ett stort antal kändisar som gäster, bl a Karin Juel och Sven-Olof Sandberg. Pensionatet blev känt för god mat och inte minst dryck. Småbrukare i närheten försåg Erlandsson under krigsåren på 40-talet med fet grädd, hemkärnat smör och nyvärpta ägg. Han kanske t o m fick köpa en gödkalv eller spädgris. Allt detta var mer eller mindre olagligt då. Kristidskommisionens spioner, slaktgodemännen, räknade och förde protokoll över alla djur. Erlandsson hämtade själv och var en välkommen gäst. Prat om kändisgäster över kaffet, bjudcigaretter och bra betalt för varorna rosades av säljarna.

Bönared blev K-märkt

Ruth Brenner är en del av Bönareds historia. Hon härskade på gården från 1950 till sin död 1984. Det är till stor del hennes förtjänst att Bönared blev K-märkt och att hus och trädgård bevarades som en gammaldags idyll.

Med en bakgrund i herrgårdssociteten i Östergötland var fru Brenner rikskänd som hunduppfödare och domare på hästutställningar. En märklig egen prissamling kunde hon visa upp. På en stor festlighet/utställning år 1978 på Elmia i Jönköping överlämnade hon till Carl XVI Gustaf den s k kungakannan, som hennes morbror erövat på en hästutställning 1901 och då erhållit av kungens farfars far, Oscar II.

I Bjurbäck deltog hon i gudstjänsterna, var med i kyrkliga syföreningen m m, men höll sig gärna lite på sin kant. När en av syföreningsdamerna (kommunalordförandens fru) föreslog titelbortläggning blev svaret: ”Sådant är jag inte van vid”.

Ruth Brenner såg förstås till att hennes begravning anordnades enligt gammal fin tradition. I ett brunt kuvert fanns noggranna instruktioner. Gästerna bjöds på buljong och smörbakelser i Bönared och prästen höll så kallad utfärdsbön vid kistan, placerad i en berså av grannar. Därefter fördes kistan i procession till kyrkan med likvagnen dragen av två svarta hästar och allra främst två förridare.

Efter fru Brennens död tar BjurbäcksHembygdsförening över Bönared och det blir vår hembygdsgård. Om allt som hänt under denna tid har berättats förut i Västgötabygden, senast i nummer 1 och 5 år 2012.

*Aina Lindborg
Bjurbäck*

Begravningsvagnen år 1984.
Okänd fotograf.

Ryfors Bruk

När man lämnar allfarvägen och följer den lilla skogsvägen med granskogen tätt intill på båda sidor är man fylld av förväntan. Man behöver inte färdas länge förän man får njuta av ett otroligt vackert naturscenario och när man sedan passerar de gamla grindstolparna till Skogsgrinden ja, då känner man historiens vingslag.

Ryfors bruk grundades 1742 av herrarna Lilliecrutz, Wästfelt och Klingspor. Från mitten av 1700-talet till början av 1900-talet växte vid Ryfors fram ett självförsörjande brukssamhälle. Bruket låg på båda sidor om ån Tidån. Under mer än två seklers tid och inom olika epoker bedrevs intill forsarna i Tidån verksamheter som omfattade kvarndrift, såg och järnbruk med masugnsvärk med mera. Med tiden satsade man även på jord- och skogsbruk, sågverk, brännvinsbränneri, avelsdjur, aktieaffärer med mera.

Bättre än kungligheterna

Här bland grönskan, det porlande vattnet och de blå höjderna fanns ett av de största godsena i Skaraborg. 1827 köpte Gudmund Sager Ryfors Bruk och han kom att bli den förste Sager på Ryfors och efter honom hans söner Robert och Edvard. Det sades allmänt att Ryfors på Sagerarnas tid var fantastiskt! Här levde människorna bättre än vad kungligheter gjorde på sin tid.

Industriell verksamhet

Förutom kvarndrift, järnbruk med masugnsvärk blev Gudmund ägare till fyra mantal frälse, nämligen Ersered, Munkalid, Fröjered, Sörarp, Gölgered och Brännebol. De tre förstnämnda till 1 mantal vardera, medan de tre sistnämnda förmedlats till 1/2, 1/4 resp 1/4. Taxeringsvärdet på fastigheterna uppgick till 40 000 riksdaler.

Smedjan på Ryfors togs i bruk 1742

I smedjan tillverkades det från 1742 till 1837 stångjärn. 1826 när Gudmund köpte Ryfors Bruk beslutade han att verksamheten vid masugnen skulle läggas ned. I stället köpte han hela behovet av tackjärn utifrån. Det var 500 skeppund (85 ton) stångjärn av köpt tackjärn från Taberg och Nora. 1890 anlades en mindre mekanisk verkstad på bruket.

År 1906 upphörde Ryfors järnbruk efter 164 år. Nu inriktade man sig i stället på skogsavverkning och sågverksrörelse. Dessutom hade man ju stor framgång med avelsdjuren. Ryfors Bruks skogar omfattade 1.200 tunnland.

Stor arbetsgivare

När Ryfors bruk var som störst var det drygt 6.328 ha. 1830 var det 300 kvinnor och 2.000 män, drygt som var dagsverkare. 1845 var det 1.500 kvinnor och 1.600 män och 1860 var det 750 kvinnor och 2.500 män som var dagsverkare.

Kvinnorna fick arbeta med potatisodlingen och i

Huvudbyggnaden på Ryfors.

brännvinsbränneriet genom att rengöra pannor och kärl och männen arbetade med reparationer, nybyggen, transporter.

Nya anställningsformer

1880, då byggnationen var som livligast utfördes 14.139 dagsverken på bruket. Därefter avtog betydelsen av denna arbetsform, främst som en följd av att bruket i stället anställde nya årsarbetare som trädgårdsmästare, stalldrängar, ladugårdskarlar, tjänstefolk och mejerska.

Ryfors var först med att skaffa hästar medan övriga egendomar i trakten alltjämt vid sekelskiftet hade oxar och 1868 var Ryfors också först av gårdarna att använda konstgödning, man använde 27 ton per år.

På 1860-talet fanns det 20 kor på Ryfors och vid sekelskiftet 45 kor. 1920 gav Ryfors 130.000 liter mjölk och Näs (som ägdes av Sagarna på Ryfors) gav 87.000 liter.

Parker

I den vackra parken som anlades mellan 1880 - 1910 kunde herrskapen och deras gäster promenera omkring på kantskurna, krattade och dränerade promenadvägar. Det tog tjugo år och mer till att färdigställa parken som uppmättes till 375 ha och med 12 kilometer långa promenadvägar. Detta var en sevärdhet utan jämbördig like bland svenska slott och herresäten. Parken kunde jämföras med parkerna på Haga, Drottningholm och Djurgården i Stockholm och den var omnämnd i Nordisk familjebok samt i boken om Svenska slott och herresäten 1910.

I den inre parken bland korsgångar, buxbomshäckar och vattenfontäner låg huvudbyggnaden Corps de logi och strax intill lät sonen Robert på sin tid bygga Engelska villan som nu om somrarna är restaurang och utgör ett trevligt utflyktsmål.

I den yttre parken, landskapsparken, fanns förutom gammelskogen, bland annat Sveriges första privata

tennisbana, Sveriges första privata golfbana med sex hål men som nu är utbyggd till arton hål.

I parken anlades också Sveriges första privata kägelbana där originalkäglor och klot fortfarande finns kvar och här fanns också Sveriges första privata biograf. Inte undra på att Ryfors besöktes av kungligheter, ambassadörer, ministrar från hela världen, släktingar, vänner och bekanta.

I parken fanns frukt- och bärträdgård, potatisland, orangeri, många växthus, drivbänkar med mera. I mejeriet gjordes smör och Brieost som såldes vidare till Göteborg, Stockholm och till Danmark. När Sagarna bodde i Stockholm på vinterhalvåret så skickades varor till dem från Ryfors med tåget var och varannan dag. Det skickades även friskt, gott vatten.

Ryfors sommarställe

1858 avled Gudmund Sager, 57 år gammal. Då var sönerna endast 8 och 5 år gamla. Strax efter faderns död flyttade mamma Josephine med sina söner till Uppsala i syfte att underlätta sönerns uppfostran och utbildning under överinseende av domprost/professor Knös, gift med en syster till henne.

Ryfors blir nu endast ett sommarställe! Men inte vilket sommarställe som helst! Fortfarande fanns det en fungerande smedja och ett livskraftigt jordbruksföretag med många anställda. Det utsågs förmyndare till sönerna och när förmyndarperioden var slut visade Ryfors bruk ett överskott på cirka 250 000 kronor och aktier och obligationer belöpte sig till 3 514 177 kronor.

Delningen av Ryfors bruk

I över 60 år var arvet av själva bruket oskiftat. (Arvet efter fadern hade skett 1888 innan Roberts gifte med Marie. Det hade då varit oskiftat i 30 år). Bröderna blev alltmer oeniga om den gemensamma driften av Ryfors. Efter flera års komplikationer och rättsstrider skedde delningen den 19 oktober 1919 och så var en mer än 30 år gammal strid tillända!

A-lotten benämndes för Ryfors Bruk Övre
B-lotten för Ryfors Bruk Nedre.

Gränsen utgjordes av vägen mellan Ryfors port och Grindstugan (Kölingaredsvägen). Första lotten som drogs skulle tillfalla den äldre av bröderna, alltså Robert Sager. Det blev B-lotten som drogs först och alltså tilldelades Robert B-lotten, Ryfors Bruk Nedre och Edvard tilldelades A-lotten, Ryfors Bruk Övre.

Engelska villan skulle vara huvudbyggnad för Ryfors Bruk Övre och Corp de logi skulle vara huvudbyggnad för Ryfors Bruk Nedre. Men bara en månad efter undertecknandet av protokollet så avled Robert. Hustrun Marie fick ensam flytta in i Corp de logi och sonen Leo fick nu träda in i sin fars ställe för fortfarande återstod år av uppslitande förhandlingar och justeringar av gränserna mellan egendomarna.

Huvudbyggnad för Ryfors Bruk Nedre blev nu Margretholm, tre km bort, som Leo hade fått av sin far redan år 1914.

I dag tillhör Ryfors Övre Yvonne Sager Johard (dotter till John-Henry Sager vars far var Edvard Sager) och Ryfors Nedre ägs utav Adam Moltke Huitfeldt (Adams far och Marie Sager, som var gift med Robert, var syskon).

Bröderna hade tidigare gemensamt köpt fastigheter i Stockholm och nu erhöll Robert fastigheten Ström-gatan (Sagerska palatset som köptes 1880) och Edvard hyresfastigheten på Hamngatan.

Många stockholmare kanske känner till att Roberts son, Leo Sager, donerade Sagerska palatset till Katolska biskopsämbetet i Sverige, vilket i sin tur sålde det till Svenska staten 1995. Det är nu statsministerns bostad.

Efter delningen gick utvecklingen vid Ryfors Bruk Nedre och Övre efter olika linjer. Bruket på Nedre fortsatte drivas efter gängse principer och präglas ännu av gammal herrgårdskultur. Vid Ryfors Övre stannade dock tiden av. Verksamheten vid kvarnar, kraftverk och smedja upphörde. Landskapsparken sköttes fram till 1970 då all skötsel upphörde och parken växte igen.

1982 utsågs skogssällskapet att svara för skötseln av Ryfors Bruk Övre. Tack vare detta kan exempelvis landskapsparkens vackra konturer än en gång beskådas. Byggnader började åter att användas. Det sker fortfarande en successiv upprustning av hela Ryfors som har förutsättningar att utvecklas till ett aktivt kulturcentrum.

Birgitta Hagebratt Hurtig

Nykyrke Hembygds- och Fornminnesförening

Riksdagen beslöt att från och med 1 januari 1952 slå samman landsbygdskommuner till större enheter. Detta gjorde att det på många håll bildades Hembygdsföreningar med intentionen att bevara minnen och kunskapen om den gamla kommunen och församlingen. Den 18 oktober 1950 bildades Nykyrke Hembygds- och Fornminnesförening med avsikten att Verka för ernående och spridande av en närmare kännedom om Nykyrkes historia, bygd, natur och naturskydd, (utdrag ur de då antagna stadgarna).

Nykyrke Hembygdsgård

Som första åtgärd i verksamheten beslöt föreningen att söka få disponera Olof Kroons stuga och i möjligaste mån återställa den i det skick den hade när Olof Kroon bodde där.

Kroon var en stor donator i socknen. Han såg till att barnen fick ett mål mat i skolan och lät tillsammans med socknens bönder bygga den första folkskolan och i anslutning till denna en lärarbostad. Dessa hus stod färdiga att tas i bruk år 1848. Alla byggnader, inklusive ekonomibyggnader och tillhörande tomtmark, disponeras och sköts nu av föreningen.

Under årens lopp har föreningen gjort torpinventeringar och medverkat till att olika böcker och tidskrifter har getts ut. I samarbete med Bjurbäcks Hembygdsförening har under tio års tid jultidningen Snöflingan getts ut, tack vare bland andra Aina och Bengt Lindborgs engagemang och arbete.

Eftersom Ryfors bruk och Gammelskogen ingår i Nykyrke socken, anordnades under ett antal år Ryforsdagarna. Numera guidas turister och övriga intresserade av lokala guider.

På Hembygdsföreningens program står i regel föredrag i något intressant ämne, vandringar, hembygdsdagar, julmarknader och kommunens Nationaldagsfirande. Dessutom brukar föreningen arrangera utflykter. Föreningen har drygt 210 medlemmar.

Varje år arrangeras tillsammans med skolan Så var det förddagar, då skolbarnen kommer i tidstypiska kläder och får glädjen att höra om och pröva på hur det var förr i tiden.

*Text: Ing-Britt Filipsson
Foto: Sten-Olof Filipsson*

Utvängstorps Hembygdsförening

Hembygdsgården Tavelhult

Utvängstorp ligger i norra delen av Mullsjö kommun och är kommunens näst minsta socken till ytan, men minst befolkningsmässig.

Utvängstorps Hembygdsförening bildades 1986 och första året var det närmare ett 40-tal medlemmar. Efter att huserat i Klostergården ett antal år fick föreningen alla byggnader på gården Tavelhult med anor från 1500-talet, i gåva av arvtagarna efter Ruben Berggren. Föreningen äger även skolan i Utvängstorp. På Tavelhult finns Mullsjö kommuns största lantbruksmuseesamling med nästan 10.000 föremål.

Hembygdsföreningen är mycket aktiv med trivselkvällar med underhållning och föredrag, varje måndag från slutet av maj till en bra bit in i augusti. Största dagen på sommaren är Veteran- och hantverksdagen då gamla fordon ställs ut och hantverkare visar upp sina alster. Föreningens egna tändkulemotorer drar spånhyveln till allas förtjusning.

Utvängstorps kyrka härstammar från 1100-talet och det byg-

den är mest känd för är nog Sankt Sigfrids källa och fornåkrarna ett stycke därifrån.

Kyrkan genomgick en grundlig om- och tillbyggnad år 1838, och kyrkan fick då det utseende den har idag. Predikstolen från 1710 är placerad mitt fram i koret över altaret, och en dopängel från 1764 hänger över dopfonten. Klockstapelns ute på kyrkogården är från 1735.

Sankt Sigfrid

Enligt traditionen var det den engelske missionären Sigfrid som kristnade Utvängstorpsborna under 1000-talet och bidrog till att en första liten offerkyrka i trä byggdes. Sigfrid stötte med sin stav i marken och en källa rann fram. Invid denna källa

byggdes träkyrkan. Källan finns än i dag att bese ett par hundra meter från den nuvarande kyrkan.

*Anette Ericsson
Utvängstorp*

S:t Olofs källa.
Foto Jan Kleh

Välkomna till Kölingared

Kölingared, en socken vars minne är värt att bevara och som Hembygdsföreningen vårdar. En bygd i förändring med aktiva föreningar som lockar medlemmar även utsocknes. Mors lilla Olle har sina rötter här och så har vi en fantastisk kyrkorgel. Den får vi lyssna på som avslutning på stämman.

Sockenskytt när man kommer från Mullsjö.

Kölingareds socken var en av de 16 socknar som vid kommunreformen 1952 bildade storkommunen Redväg. Nu tillhör de som bor innanför den gamla sockengränsen Ulricehamns kommun. Att Kölingared är en gränsbygd bevisas av att de mest avlägsna delarna har telefon hörande till Falköpingsområdet och postadress Mullsjö.

År 1947 och år 2014 - en jämförelse

År 1947 var Kölingared en fungerande socken med cirka 600 invånare, 160 hushåll, cirka 100 gårdar med mjölkproduktion, poststation, två lanthandlare, två skomakare, fyra skolor, barnmorska, präst och dagliga bussförbindelser med Ulricehamn och stationssamhällena Sandhem och Mullsjö.

Nu år 2014 finns inget av allt detta kvar. Inom den gamla sockengränsen bor cirka 130 invånare. Antalet mjölkproducenter har minskat till två. Befolkningstätheten är 2 invånare/km² vilket är lägre än i Norrbotten.

Aktivt föreningsliv

Även om det inte bor så många i den gamla socknen så blomstrar föreningslivet. De flesta är med i Hembygdsföreningen som har över 200 medlemmar. Bygdegårdsföreningen Årås Kvarn har närmare 400 medlemmar. Till byalaget, som bland annat anordnar brasa med påkostat fyrverkeri på påskaftonen och Kölingaredsdagen i början av juli, räknas såväl bofasta som sommarboende. Byalaget ger ut det uppskattade nyhetsbladet Kölingareds Nyheter några gånger om året.

Wilhelm von Braunsällskapet

Kölingared har ett eget litterärt sällskap, Wilhelm von Braunsällskapet, med över 300 medlemmar. Wilhelm von Braun föddes 1813 på Brängesås gård i Kölingared och var på sin tid Sveriges mest läste författare. Han är numera mest känd för ursprungsversionen av Mors lilla Olle och skillingtrycket I låga ryttartorpet. Sällskapet har just firat 200-årsminnet av skaldens födelse.

Hembygdsföreningen

Hembygdsföreningen som bildades 1977 har en omfattande verksamhet. Bland årligen återkommande programpunkter kan nämnas gökotta, väffeldag och brödbakardag i hembygdsgården, nationaldagsfirande med hemvändardag, torpvandring, husförhör och familjerally i samarbete med närbelägna Hembygdsföreningar. 1989 inköptes en parstuga i byn Stensered som sedan kom att utgöra basen för föreningens verksamhet. En omfattande inventering av alla torp har gjorts och platserna har markerats med stolpe och informativ text på kopparplatta. De vägstenar som Vägverket inte förstört har restaurerats.

Sockenskytten när man kommer från Falköping.

Kyrka med berömd orgel

Kölingareds kyrka invigdes 1850 och hade då plats för 600 gudstjänstbesökare. Socken hade då 1200 invånare och den gamla träkyrkan var för liten. Den nya kyrkan byggdes runt den gamla kyrkan som kunde användas under hela byggperioden. När kyrkan stod klar revs träkyrkan och bars ut genom den nya kyrkporten. 1865 gjorde kölingaredsborna en bra affär. Då inköptes

orgeln som tidigare stått i Mariestads domkyrka. Orgeln är tillverkad av J N Cahman i början av 1700-talet. Den återinvigdes 2005 efter en omfattande renovering,

Lewis resa

I Skogslund Grönebro anordnade pingstvännerna den rikskonferens som under många år gick under namnet Kölingaredsveckan. I Per Olov Enquists roman Lewis resa förlades en del av handlingen till Kölingared.

Årås kvarn

I början av 1980-talet upprustade många entusiastiska kölingaredsbor den kvarn som hörde till Årås säteri vid Tidans mellan sjöarna Jogen och Vållern och den har nu utvecklats till en av Västergötlands mest frekventerade bygdegårdar. Där anordnas konstutställningar, teaterföreställningar, konserter, veteranfordonsdag samt sommartid söndags- och onsdagscaféer med underhållning. Sven Bertil Taube har publikrekordet med närmare 1000 åhörare. I anslutning till kvarnen har två byggnader renoverats att användas till vandrarhem och konferensverksamhet. År 2012 inköpte bygdegårdsför-

eningen säteriets huvudbyggnad, corp de logi, och två flyglar och har påbörjat ett omfattande renoveringsarbete.

Bukowskis loppmarknad

Den ansvariga för loppmarknaden heter Myram Bukowski och har fått ge namn åt loppisen vid Årås Kvarn. Den är öppen sommartid i samband med aktiviteterna i kvarnen. Intäkterna från loppisen går till utgivningen av Kölingareds Nyheter, en mycket uppskattad gratistidning.

Sockenskyltar

Många vägar leder till Kölingared. För att besökarna skall veta vart de är på väg har byalaget satt upp en sockenskylt på gränsen till Kölingared efter varje väg. Där ges information om vad socknen har att erbjuda.

Varmt välkommen till Kölingared som har en fantastisk natur i anslutning till Tidans och Ätrans källsjöar!

*Text Peder Claesson
Foto Torbjörn Kjellin*

1700-talsorgeln i Kölingareds kyrka.

Från secondhand till klenod

År 1704 byggde mästaren Johan Niclas Cahman en orgel för Mariestads domkyrka. Han var då landets främste orgelbyggare. Den orgeln var en barockorgel enligt tidens mode. När sedan ny musikmak blev rådande, 150 år senare, valde man i Mariestad att ersätta Cahmanorgeln med en ny orgel. Vad skulle man nu

göra med den gamla orgeln? Kölingareds kyrka som stod färdig 1850 hade varit utan orgel fram till 1865. Den gamla Cahmanorgeln i Mariestad såldes för 300 kronor till Kölingared och den nedmonterade orgeln fraktades med tåg till Sandhems station och därifrån med häst och kärra till Kölingareds kyrka. Kölingared

församling anlidade då orgelbyggaren Svante Johansson i Liared (hans orgelbyggerverkstads kan fortfarande besökas i Liareds socken) till att sätta upp orgeln, som på grund av utrymmesbrist fick färre antal stämmor än originalet och som även gjorde en del kanske inte alltför goda förändringar på den ursprungliga Cahmanorgeln från Mariestad. Orgeln tjänade, under de närmaste 90 åren, församlingen vid gudstjänster och kyrkliga förrättningar. På 1950-talet hade den blivit nästan ospelbar. Ungefär samtidigt gjordes en orgelinventering av Skara stifts orglar och man upptäckte vilken klenod den lilla skogsförsamlingen Kölingared hade i sin ägo. Beslut fattades att renovera domkyrkoorgeln och uppdraget gick till orgelbyggaren Richard Jakoby. Trots Kungl. Byggnadsstyrelsen anvisningar att renoveringen skulle vara pietetsfullt utförd blev förändringarna ganska stora. Åren 2004/2005 var det dags för nästa stora orgelrenovering. Restaureringsprogrammet utarbetades av orgelkonsulten Jan H Börjesson och målet var att så mycket som möjligt återskapa Johan Nicklas Cahmans ursprungliga orgelklang. Ålems Orgelverkstad under ledning av Lennart Olofsgård har på ett gediget sätt genomfört restaureringen. Trots flera radikala ombyggnader har orgeln bevarat en praktfull barockklang, som nu kommer till sin fulla rätt och sedan en trumpetstämma år 2011 installerades så klingar nu i Kölingared en orgel som klart genljuder av orgelmästare Johan Niclas Cahmans klang och kan ge rättvisa åt den Bachska musiken. Så har en secondhand orgel blivit till en av landets orgelklenoder.

*Monica och Christer Spjuth
Vråna Kölingared*

Johan Niclas Cahman föddes omkring 1670 i Flensburg, näst äldst av fyra syskon.

År 1688 flyttade familjen Cahman till Sverige och Växjö, där fadern orgelbyggare Hans Heinrich Cahman bland annat levererade ett 8-stämmigt orgelpositiv till Virestads kyrka. När fadern 1699 avled i Stockholm, där han etablerat en välkänd orgelfirma, övertog sonen Johan Niclas verksamheten. Åren 1700 till 1711 levde Cahman i Västerås där han i domkyrkan byggde sin första stora orgel och även orgeln i Mariestad. 1711 återvände Johan Niclas till Stockholm och arbetade bland annat med att vara skattmas och driva en lärtkramhandel.

Först 1721 tog han åter fullt upp verksamheten som orgelbyggare. Uppsala domkyrkans orgel färdigställdes samt en orgel i Linköping

I dag finns det tre bevarade orglar från den svenska orgelbyggarens fader, orgeln på Lövstadbruk, orgeln i Drottningholmskyrkan och orgeln i Kölingared.

Organist David Muhl spelar på den berömda Cahmanorgeln.

Orgelkonsert i Kölingareds kyrka

Vid den avslutande vespren får vi lyssna till Bo Hellsmark som är kontraktsprost i Redvägs kontrakt.

David Muhl bor i Ulricehamn och är organist i Jönköping. Han har som han själv säger, vid flera tillfällen haft förmånen att få konserterna på orgeln i Kölingareds kyrka och ser fram emot att få göra det igen.

Det blir en högtidlig avslutning på Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma 2014.

Välkommen till årsstämma i Mullsjö lördagen den 10 maj

Vi hälsar Er välkomna till årets stämma, som blir något annorlunda mot tidigare år. Studieförbundet Vuxenskolan är medarrangör. Fem lokala Hembygdsföreningar från Kölingared, Nykyrke, Gravsjö, Utvängstorp och Bjurbäck tar emot oss med fina lokaler och program i Pingstkyrkans konferens-anläggning i Nyhem utanför Mullsjö.

Program

08.30 Registrering, ev kaffe hemifrån dricks upp

10.00 Välj bland nedanstående seminarier: Utflykt till Ryfors pågår kl 10-12, övriga seminarier pågår i cirka 50 min och Du kan vara med på två seminarier (välj alla fem i Din ordning 1-5 med 1 som förstahandsalternativ, så får vi ha möjlighet att ändra något beroende på busstorlek, lämpliga lokaler mm)

12.00 Lunch

I pauser info om bland annat Bygdeband och Riksförbundets verksamhet. Musikunderhållning med familjen Carr.

13.00 Stämmoförhandlingar. Inledning av generalsekreteraren i Riksförbundet Jan Nordwall. Utdelning av Tengelandsstipendiet.

14.30 Föreningarna föreslår... Tacksamt om ni kort anger Era förslag eller frågeställningar i anmälan för att eventuellt ha tillfälle att förbereda svar. Fritt att presentera ämnen, till exempel om kommande höstmöten, miniseminarier på kommande stämmor, frågor för styrelsen, samordningsidéer med mera.

15.30 Kaffeservering – därefter åker alla i sina bilar till Kölingareds kyrka

16.30 Vesper/orgelkonsert på den unika orgeln i Kölingareds kyrka. Organist David Muhl. Medverkan av kyrkoherde Bo Hellsmark.

För deltagande i seminarierna behöver vi veta era önskemål. Ni väljer bland nedanstående seminarier/utflykt. Vi tar oss friheten att vid behov göra vissa förändringar i Era önskemål beroende på lokalstorlek, buss mm. Du ser vid registreringen vilket alternativ Du hamnat på.

Ange den prioritetsordning som Du väljer (sätt 1 på ditt första val och fortsätt med 2-5) på anmälningsblanketten.

A. Hur skall framtidens hembygd utformas? På ren västgötska: Hur gör vi bögda hemmave bättre å grannare? I europeiska sammanhang kallas det landskapskonventionen, men båda syftar till att skapa en rikare livsmiljö, som vi alla kan vara med och utforma. Leda-

re Jan Nordwall, Viktoria Hallberg (från riksförbundet) och Conny Brännberg, Skövde.

B. Hur blir vi synliga? Vi är ofta anonyma trots att vi har kanaler att nå ut med: ”Västgötabygden”, lokaltidningen eller de nya nättidningarna. Den egna hemsidan kunde utnyttjas bättre samt Facebook och andra nymodigheter ger möjligheter att nå många. Ledare Hans Menzing, Monica Nyvaller och Leif Brunnegård.

C. Färden går till Ryfors. Här slogs de första slagen som skulle föra Sverige till världstoppen i golf. Ryfors är fyllt av minnen – men fortfarande levande (järnbruk, smedja, kägelbana mm). OBS bussresa mellan kl 10-12 för 50 kr/person. Ledare från arrangörsföreningarna.

D. Hur kan vi utveckla våra föreningar i framtiden? Vi informerar och diskuterar till exempel Ung hembygdsambassadör, nya ”leader-förutsättningar” 2014-20, ”idéell kulturallians i Väst”, socialt arbete/”överenskommelsen”, lokala initiativ mm. Ledare: Sven-Åke Mökander och Lena Gustafsson samt representant från Vuxenskolan, som ger exempel och samarbetsförslag

E. Hur bevarar vi skogens alla minnesmärken? Riksförbundet har antagit en skogspolicy till stöd för att värna skogens kulturmiljövärden. Claes Ström, som arbetar med skog och fornvård på Länsstyrelsen i Västra Götaland åskådliggör ämnet och leder vår diskussion

Välkommen till en inspirerande dag i Mullsjö, som ligger i Västergötland men även i Jönköpings län.

Anmälan om deltagande i stämman

Anmälningsstiden gick ut den 11 april, men det går bra att anmäla sig några dagar till. Anmälan bör ske föreningsvis. Kostnaden för seminarier, lunch och eftermiddagskaffe på anmälningar som kommer in efter den 11 april är 300 kronor. Samtidigt som betalningen sker över bankkonto skickar Du anmälan till adress nedan.

Betalning skickas till bankkonto 8354-3 03153210-4, Tidaholms sparbank. Ange från vilken förening. Anmälan skickas till Olof Johansson, Bjurbäck Krämmered, 565 92 Mullsjö, eller till e-post olof.johansson@krammered.se senast den 11 april.

Mer info

Olof Johansson, telefon 0392-24023, 073-9285614
svenake.mokander@gmail.com

Göran Lundh

arkeolog med ett brinnande intresse för hembygdshistoria

Arkeolog, museichef i Skövde under åren 1989–2003, författare till jubileumsskriften Skövde 600 år, artikelförfattare, kulturmiljöspecialist, ordförande i Skövde Hembygdsförening under åren 1994–96, ordförande i föreningen Vallby Sörgården (Skaraborgs första kulturresevat) 2009–2013, aktiv i Skövde hembygds-krets, känd lokalhistoriker och ledare för stadsvandringar – en rad olika epitet som kan sättas på Göran Lundh i Skövde.

Vi möter Göran Lundh, som idag arbetar som kulturmiljöspecialist hos Skogsstyrelsen i Skövde. Han och familjen bor sedan slutet av 1980-talet i Skövde. Hustrun Ulrika arbetar som förskollärare inom kommunen, och de två sönerna är nu utflugna ur boet. Albin, som blir 28 år och som utbildat sig till pilot, arbetar än så länge som cabinpersonal på ett danskt flygbolag, men han hoppas snart få sätta sig bakom spakarna, talar Göran om. Anton är 25 år och studerar ekonomi på Handels i Stockholm och teknisk fysik på KTH.

Men om vi börjar från början, vill du berätta lite om var du växte upp och utbildade dig och varför du valde att bli arkeolog?

– Jag är född och uppväxt i Kungälv och kanske är det då inte så konstigt att intresset för historia och hembygd väcks. Här finns både den tidigmedeltida staden Kongahälla och ruinen efter Bohus fästning. Överallt så påminns man om stadens historia. Jag tror jag vet precis när intresset verkligen väcktes. Mina första skolår gick jag på Vikingaskolan, som då låg i den nya och växande stadsdelen Komarken. Skolan gränsade till ett gravfält som arkeologer vid Bohusläns museum grävde ut. Varje rast var jag där och fick till och med hjälpa till. Bland annat var jag med om att gräva ut en vikingatida grav.

Sedan kom musiken emellan och jag arbetade under några år som musiklektör vid den kommunala musikskolan, men tankarna kring historia och arkeologi låg väl och malde någonstans. Så 1980 sökte jag till Gö-

Göran Lundh berättar ofta historien om det äldre Skövde, och han ställer gärna upp som föreläsare eller ledare av stadsvandringar även i fortsättningen.

Profilen

jag aldrig har ångrat. Vi har trivts och trivs fortfarande väldigt bra i Skövde.

Du har ingående studerat Skövdes historia och är författare till boken Skövde 600 år, som gavs ut 2001 till Skövdes 600-årsjubileum. Ett enormt arbete. Kan du berätta lite om det?

– Det var ett roligt och spännande arbete att gå igenom äldre litteratur. Jag gick även igenom vad våra två lokaltidningar skrivit under åren. Det var mycket nytt som jag fick fram den vägen.

Men vi gjorde inte en traditionell stadsmonografi. Vi valde istället att göra en ganska enkel bok, som mycket översiktligt beskrev stadens 600-åriga historia.

teborgs universitet och började läsa arkeologi där jag bland annat hade tidigare ordföranden i Västergötlands Hembygdsförbund, Eva Bergström, som lärare. Förutom arkeologi läste jag även etnologi och socialantropologi.

Hur kom det sig att du hamnade i Skövde?

– Att försöka etablera sig som arkeolog innebär mycket osäkerhet då det gäller att få arbete. Under 80-talet var det mycket säsongsarbete som grävande arkeolog eller fornminnesinventerare. Vintertid var man ofta arbetslös, om man inte kunde få timmar som museiguide eller liknande. När vi sedan fick barn så kändes det än mer att man ville vara hemma istället för att leva som en kringflackande arkeolog. Det var då arbetet som museintendent i Skövde dök upp. Jag sökte och fick jobbet. Vilket

Göran Lundh har i många år lett historiska stadsvandringar, framförallt sommartid i Skövde. Skövde Hembygdsförenings present till kommunen vid 600-årsjubileet 2001 var schemalagda, guidade vandringar i staden. En av ledarna var Göran Lundh. Lägg märke till kassen, som Göran bär på axeln. På den står ”Som badort väljer jag Skövde”. Kassen togs fram till 600-årsjubileet och syftar på ett citat från en nöjd badgäst i Sköfdes dåvarande Vattenkuranstalt.

Det som var viktigt för oss var att den kunde delas ut till samtliga hushåll i kommunen. Det gjordes även en naturguide (2001) och en bok med 100 stora och små sevärdheter i Skövde kommun (1998), och tack vare ett stort stöd från kommun och näringsliv kunde vi dela ut samtliga gratis.

Du har under alla år i Skövde varit engagerad i hembygd rörelsen på olika sätt. Ordet hembygd är ett ord som kan innefatta allt från att bevara traditioner till platser där man känner sig hemma. Vad är hembygd för dig?

– För mig betyder hembygden en plats där jag känner mig hemma, en plats som jag på något sätt kan identifiera mig med. Jag tror att man kan ha många hembygder och att detta med hembygd kan förändra sig med tiden. Min första hembygd, Kungälv, känns inte längre som den viktiga hembygden, utan den platsen har istället Skövde kommit att få. Sedan brukar jag säga att jag har två andra hembygder. Den ena är norra Bohuslän som vi besöker varje sommar. När jag kommer dit så känner jag mig hemma.

Den andra hembygden är kanske lite annorlunda. På 90-talet besökte jag genom SIDA's försorg Zimbabwe. Det var ett besök som kom att betyda mycket för mig. Det var inte enbart en resa till ett annat land utan också en resa inombords. Och det är väl mycket där som känslan för hembygden finns – inombords. Idag tänker jag många gånger på hur vi inom hembygd rörelsen tar till vara på nysvenskarnas behov av att få tillgång till

sin nya hembygd. Alla har vi behov av att känna en identitet.

För närvarande arbetar du inom Skogsstyrelsen som kulturmiljöspecialist. Kan du berätta lite om vad det innebär?

– Skogsstyrelsen har två kulturmiljöspecialister, varav jag är en. Arbetet är mycket varierande och jag brukar jämföra det med en konsult. Vår roll är att vara ett stöd för övrig personal inom myndigheten, alltifrån skogskon-sulenten upp till generaldirektören. Det kan exempelvis handla om hur man ska tolka kulturmiljölagen, kontakter med andra myndigheter, svara på remisser eller leda utbildningar och kurser.

– Jag har även mycket kontakt med skogsbruket och andra myndigheter. Nu senast ledde jag en grupp bestående av representan-

ter från skogsbruket, myndigheter och ideella organisationer för att ta fram målbilder för en god hänsyn till kulturmiljöer i samband med skogsbruksåtgärder. Där deltog bland andra Viktoria Hallberg från Sveriges Hembygdsförbund. Arbetet innebär även mycket resande så jag har förmånen att få se mycket av Sverige.

Sveriges Hembygdsförbund är engagerat i ELC (europiska landskapskonventionen), vars mål bland annat är en rikare livsmiljö, där alla kan delta i utformningen. Är det något som du är engagerad i via ditt arbete?

– Nej, egentligen inte. Arbetet med ELC är fortfarande mycket i sin linda och det är en kollega som arbetar med detta. Så tyvärr är jag inte så insatt i vad som händer.

Sveriges Hembygdsförbund har också ett tema: Skogen. Är det något som du känner till? Vad kan hembygd rörelsen göra för ”kulturen i skogen”?

– Ja, det känner jag till. Jag har arbetat en del tillsammans med Viktoria Hallberg på SHF och vi har haft en hel del diskussioner kring detta. Skogen döljer ju ett fantastiskt kulturlandskap som vi inte alltid tänker på. Oavsett var i landet du kommer så är skogen påverkad av mänsklig aktivitet. Det som tyvärr händer är att många forn- och kulturlämningar skadas i samband med skogsbruk.

Hembygd rörelsen kan göra mycket och gör redan mycket. Jag tänker på alla de torpinventeringar som genomförts under årens lopp. Med den nya kulturmil-

jölagen som gäller från och med den 1 januari så är torplämningar som tillkommit före 1850 fornlämningar och ska skyddas. Vi som myndighet har oftast ingen kunskap om när torpen anlades. Där kan t ex hembygdsrörelsen vara till stor hjälp.

I många år har du lett historiska stadsvandringar och du har stor kunskap om lokala historiska personer som Skövdes skyddshelgon S:ta Elin eller Helena, men vad mer brinner du för?

– Jag och Ulrika är intresserade av framför allt svensk design i form av t ex keramik, glas med mera, främst

från mitten av 1900-talet. Vi är precis i färd med att starta en liten retrobutik i Skövde. Vi har fått tag på en källarlokal på Norrmalm och räknar med att öppna under mars månad. Eftersom vi har andra jobb så kommer vi enbart att ha öppet på helger. Det är en ny utmaning som vi får se om vi kan få att fungera. Det är spännande i alla fall. Sedan kommer jag att fortsätta med stadsvandringar och föredrag, avslutar Göran Lundh.

*Monika Moberg
Skövde*

Tidig hästköttsdebatt

Hästkraft. För 1000 år sedan trodde man att offrade hästar kunde beveka guden Frö att ge folk goda skördar.

Debatten om hästkött i maten startade tidigt i våra bygder. Redan för 1000 år sedan kämpade en inflytelserik grupp mot att vi åt hästkött. Särskilt illa var det tydligen i Skaratrakten. Där åt vi häst extra frejdigt.

Men protesterna då gällde inte att hästkött kallades oxfilé, eller risken att köttet innehöll medicinrester. Då kunde man vara säker på att sjuka hästar möjligen gavs olika magiska örter.

Nej, det var förstas av religiösa skäl som kyrkan med stor kraft försökte stoppa hästköttsätandet. Ungefär som judar och muslimer idag värjer sig mot att äta fläsk i någon form. Det är ett orent djur. Och då handlar det inte om att de bökar omkring och kan bli rätt smutsiga.

Hedniska hästar

Hästarna var dyra och älskade djur, och om missväxt hotade så offrades hästar till guden Frö, och efteråt kalasade man på hästköttet. När kristendomen kom så ville man förstas ha bort alla hedniska seder, och denna

var förstas extra oroande i jordbruksbygder. Det var det här och i Skara skall ha funnits en stark kult kring Frö, eller Frej som han också kallades.

Frö framställdes med jättefallos, vilket re-dandet irriterade kyrkan, men överlät egentligen de verkliga fruktbarhetsriterna, sexet alltså, till syster Fröja, som påstås varit speciellt aktuell i Skövde. Vad det kan ha berott på?

Förstörde statyn

Nej, Frö skulle se till att skördarna blev goda, och hotade hungersnöd kunde man rentav offra sina älskade hästar. Detta skall ha skett ännu på 1060-talet då Skara fått domkyrka, men tillfälligt var utan biskop. Ibland påstås det att en Fröstaty skulle stått i domkyrkan, men det är säkert fel.

Förmodligen fanns inte heller ett Frötempel, men däremot en staty av denne populära avgud.

En dansk biskop, Eginö, hörde talas om avgudadyrkan i Skara och tog sig hit och förstörde Fröstatyn. Men risken fanns förstas att folk vid hot om missväxt

trots det offrade och åt hästar i smyg, så all användning av hästar som mat fördömdes av kyrkan. Den kristna kyrkan ville inte ha konkurrens.

Kornguden

Som ersättning för den förbjudna dyrkan av skördeguden Frö kunde kyrkan istället tillåta att man bar helgonbilder över fälten för att få bättre skörd. Detta förekom i Norra Vånga långt fram i tiden, och tror ni mig inte så titta in på museet i Skara. Där finns Kornguden från Vånga utställd. Den behövs kanske inte längre på fälten, man använder väl konstgödning istället.

Hans Menzing

Offentlig sektor och social ekonomi i samarbete

Hur skall hembygdsrörelsen förhålla sig till de nya möjligheter som uppstår? Arbetet i Västra Götalandsregionen skall effektiviseras. Regionen vill bli bättre på att ta vara på den energi och den drivkraft som finns hos oss vanliga medborgare. I ett historiskt projekt skapar man en brygga mellan regionala verksamheter och den sociala ekonomin. Ett samspel med bara vinnare.

Vad är social ekonomi? Vi talar om tre sektorer i det svenska samhället, den privata sektorn, den offentliga sektorn och den sociala ekonomin.

Den sociala ekonomin består av verksamheter som drivs av andra skäl än rent ekonomiska. Exempel är idéburna organisationer som ideella föreningar, stiftelser, trossamfund, Kooperationer, idrottsrörelsen, studieförbund med flera. Hembygdsrörelsen är en viktig del av den sociala ekonomin.

Den sociala ekonomin är en fantastisk tillgång för Sverige. Den bidrar till att fler barn och ungdomar får en aktiv fritid, att äldre får tillgång till sociala nätverk och mötesplatser, att forskningen kan ta nya kliv framåt. Den skapar utveckling, mångfald, sysselsättning och mycket mer. Den får människor att känna sig delaktiga, behövda och uppskattade.

Idéburna organisationer

Den sociala ekonomins verksamheter drivs av eldsjälur som går samman i idéburna organisationer. Gemensamt för dessa är att de

- främjar en idé
- drivs utan ekonomisk vinst som huvudsyfte
- gynnar medborgarnas eller medlemmarnas intressen
- är värdegrundsbaserade och socialt hållbara

Överenskommelser

2008 tecknades en överenskommelse mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting. 2011 togs det första steget till en överenskommelse mellan företrädare för social ekonomi och Västra Götalandsregionen. Ett förslag till en överenskommelse skulle upprättas

och idéburna organisationer medverkar i processen.

Vad händer just nu...

- Överenskommelsen remissbehandlas och skall snart skrivas under. Den omfattar bland annat kultur, integration, miljö, hälso- och sjukvård.
- Företrädare för social ekonomi bygger upp en hållbar struktur så att social ekonomi blir en part att förhålla sig till för olika enheter inom Västra Götalandsregionen.

...och sen?

Nästa steg blir att hitta konkreta samverkansformer. Enligt planen skall det på lite sikt kunna bli intressant även för den lilla föreningen att ingå som värdefull medspelare.

Här aktualiseras en intressant fråga: Hur skall hembygdsrörelsen förhålla sig till de nya möjligheter som uppstår?

*Bo Björklund
Älvängen*

Fotnot

Styrelsen har ett pågående arbete att ringa in den nya ekonomins förutsättningar för hembygdsrörelsen, både förbund och föreningar, som berörs inom Västra Götalandsregionen.

Ett av årsstämmans seminarier berör de här begreppen. Allt eftersom det finns en tydligare bild att delge kommer information i Västgötabygden och på hemsidan.

Välkommen på skrivardag

I hembygdsrörelsen är dokumentation en viktig uppgift. Vi framställer trycksaker, skrifter och hembygdsböcker av olika slag. Tidigare träffar omkring detta ämne har varit uppskattade. I år träffas vi i Vara lördagen den 11 oktober. Mer information i nästa nummer.

Ett äppelträd till varje elev som slutade skolan

I den trevliga boken *Alboga i Västergötland* berättar Magnus Johansson om Jöns Bengtsson som var lärare 1855-1899 i Alboga. Han skänkte ett äppelträd till varje elev som slutade årskurs 6. Det var en uppskattad gåva. I allmänhet fanns det väl inte förädlade aplar i trädgårdarna på den tiden.

Att barnen väl vårdade sina träd och såg fram emot att de skulle bära sina första frukter säger sig självt. Alla kunde inte stanna hemma på gården utan måste tjäna sitt levebröd på annat håll. Men när de första äpplena var mogna kom ägarna säkert hem för att provsmaka. Detta att barnen fick sitt eget träd var ett förutseende initiativ antingen det var läraren eller skolrådet som låg bakom.

Fortfarande kan man se stora träd på gårdarna i Alboga som planterats av någon skolelev. Det kan vara Kalles, Lisas eller Annas träd. Väldigt liten chans att det kan vara ett gott äpple. Man brukar räkna med att ett på 500 sådda äppelkärnor kan bli ett träd med goda äpplen. Oftast blir det ett surt äpple eller också ett som helt saknar syra och därför inte är användbart i köket.

Gammelfarfar minns

Författaren Linnar Linnarsson skriver i boken Så berättar gamlefar om äppelodling förr i tiden.

Skuggande träd förekom inte i byn. Men här och var sågs några aplar i täppan bakom stugan, stora och kraftiga träd, som fått växa och utveckla sig efter sin inneboende art, och oberoende av alla de sjukdomar, kulturen har i släptåg ej minst beträffande fruktträden, uppnådde de en aktningsvärd ålder. Varje apel hade ett namn. I de flesta fall syftade detta på fruktens smak och beskaffenhet, såsom till exempel mörapel, sötapel, sockerapel eller honungsapel, om frukten var särskilt god. Men inget träd var det andra likt, och följaktligen funnos lika många varianter av frukt som träd. Av namn som åsyftade smaken kan vidare nämnas; långesöta, lillesöta, besksöta, humlebeska, saltapel, krisk- och surapel. Att torkapelns frukter lämpade sig för torkning säger sig självt, att jul- och vinterapelns frukter kunde förvaras en tid framåt är lika tydligt. Men värre

Karl-Oskars Astrakan. Astrakanträdet växer i Duvemåla och liknar en vildvuxen buske.

att förstå anledningen till ett dylikt namn som tuppapel. Jo, det syftade på fruktens högröda färg. Namnen pärapel, långapel och kortapel syftade på fruktens form, men knutapeln, källapeln, bodapeln, husapeln med flera namn syftar på platsen där den stod. Var frukten obrukbar för folk, fick grisarna äta den, varom namnet grisapeln erinrar.

Vidare förekom det rätt ofta att apeln nämdes efter den person, som planterat eller, som man sa, ammat upp den, Till exempel Kajsa-mora apel, Lelle-

Svenna, eller Anders-Pettera och så vidare.

Uppdragning av nya träd tillgick i regel så, att man satte några kärnor av ett äpple, som man fann särskilt gott. Till en början hade plantorna en fredad plats i blomsterlandet eller innanför stängslet som omgav bigården. Och när de nått lämplig storlek, flyttades de ut i täppan. Men förhoppningarna om de utsökt goda äpplena förverkligaste mycket sällan, ty även om frukten blev ätbar, var den dock ej lik moderträdets, det blev först en senare tid förunnat att lösa det problemet. Fick man ett verkligt gott träd på fem eller sex kärnor, var det storartat. Endast en kärna i varje äpple motsvarade moderträdets frukter, trodde man, och det var just konsten att finna den rätta. Säkrast var naturligtvis att sätta alla kärnorna i äpplet, men så alldeles viss kunde man inte vara, ty alla kärnor grodde sällan, och alltid var det någon planta som omkom. Men genom uppammandet väcktes kärlek till träden, det var liksom ett osynligt band mellan dem och människorna. Och hade någon i familjen ägnat sig åt trädet, fick det stå kvar, även om frukten blev en besvikelse. Enahanda var förhållandet med de gamla aplarna. De stod kvar fastän torra och förtorkade. Det är farfar, som planterat den här apeln, och jag vill så ogärna ta ner den.

Fick dofta och smaka

Vilhelm Moberg berättar i boken Sista brevet från Sverige om Karl-Oskar som sådde några kärnor av ett ast-rakanäpple han fått i brev från Duvemåla. Resultatet blev ett gyllene genomskinligt äpple som hustrun Kristina fick lukta och smaka på innan hon gick bort. Det var doften och smaken av sitt barndoms äpple. Vilhelm Moberg visste mycket väl att man endast i sällsynta fall kan få en frukt som liknar originalet.

Några exempel på lyckade frösådder. Sven Olsson i Bredared sådde många äppelkärnor. Han lyckades få fram två ganska goda äpplen. Det ena en stor röd frukt

kallade han för Svenno det andra ville han kalla för Carolina men det namnet var upptaget av ett pären så det blev Carolin istället.

En mycket välkänd frösådd skedde i England på 1800-talet. En bryggare som hette Cox sådde nio stycken kärnor och fick fram två mycket omtyckta äpplen. Det var Cox Orange och Cox Pomona. Har man tur så kan man få fram ett gott äpple som det bara finns ett enda exemplar av.

*Hans Elvingsson
Herrljunga*

Industrihistorien kartlagd

Vilken tur. En ångloksresa och kaffe på stationen.

Bilmuseum i Trollhättan, tegelbruk i Horn, textil i Borås och stenhuggeri i Råbäck. Plus ångbåtar, ångtåg, jordbruk och veterinärmedicin. Detta är ett smakprov bland drygt 120 levande historiska pärlor som NAV, industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst, presenterar på en karta över Västra Götaland.

Naturligtvis flockas arbetslivsmuseerna i och kring Göteborg med Borås och Trollhättan på respektfullt avstånd. Men det finns också många spännande museer på rena landsbygden. Många går att uppleva i nostalgisk lycka av oss äldre tillsammans med barnbarnen som järnvägar och ångbåtar. Vi kan också ta del av att trampa dressin, bygga båtar, baka bröd och fläta korgar. NAV är ett nätverk som har uppdraget att stödja och utveckla arbetslivsmuseer och industrihistoriska föreningar. Men NAV ser också till att allmänheten får uppleva denna levande historia. På kartan finns korta presentationer av de olika besöksmålen, men där finns också anvisningar om hur man skaffar mer information via datorn eller telefonen.

För dem som vill uppleva mycket på en gång anordnas en Arbetslivsmuseernas dag på Innovatum i Trollhättan den 26 april. Och att kvalitén på våra minnen är god framgår av att ångaren Trafik förra året belönades som Årets arbetslivsmuseum, inte illa av ett fartyg som varit nära nog uträknat flera gånger sedan byggåret 1892.

Hans Menzing

En hembygdsbok om 1950-talet i Götene

Sveriges hembygdsförbund ordnar varje år en tävling om Årets hembygdsbok.

För ett par år sedan gick utmärkelsen till Södra Vings Hembygdsförening. I år vill vi från Västergötlands Hembygdsförbund nominera en bok om 1950-talet från Götene Fornminnes- och Hembygdsförening. Förbundet har följande skäl för nomineringen.

En hembygdsbok skall på ett föredömligt sätt levan-

degöra det lokala kulturarvet. Det gör Götene fornminnes- och Hembygdsförening i sin nyutgivna bok om Götene på 50-talet. Den omfattar 150 sidor.

En kamratgrupp på ett 15-tal personer har skrivit ner minnen från sin ungdom i bygden och beskrivit vardag och helg, arbete, nöjen och föreningsliv. Redaktör har varit Jan Blomqvist. Många bilder, ofta i svartvitt illustrerar boken. Vi får se hur man var klädd, vilka mötes-

platser som fanns för ungdomarna och kända profiler i trakten. Cocacolan var ny, och fyra stycken kunde dela på en flaska!.

Många hembygdsböcker går långt tillbaka i tiden, medan egna minnen och upplevelser kommer i skymundan. Den här boken beskriver i text och bild vardagen på 1950-talet, vår egen tid. Det är viktigt att ta vara på våra egna minnen, och det leder till igenkännandets glädje som ringar på vattnet. Vi hoppas att boken om 1950-talets Götene inspirerar flera Hembygdsförening-

ar att dokumentera vår egen tid, för det är hög tid att så sker. Om man arbetar i en grupp kan man vid sina träffar återuppliva många minnen och därigenom få fram sådant som annars riskerar att försvinna.

Diskussionen om Hembygdsföreningarnas uppgifter bör fortsätta, och denna bok är ett värdefullt inlägg i den debatten. Därför är den en god kandidat till utmärkelsen som Årets hembygdsbok.

Ann-Britt Boman

Hur Ingeborg vårdar textilier

Studiekommitténs kursdag: Vård av textilier blev fullteknad. Ytterligare en dag kommer att ordnas i Vara. Håll utkik efter datum. De närvarande 30 personerna, mest damer men även några herrar, uppskattade dagen och de kunskaper som textilkonservator Ingeborg Skaar förmedlade.

Intensivt lyssnande textiltresserade hembygdsvänner.

Förmiddagen ägnades åt föreläsning om vård av gamla textilier i olika former som konservering, restaurering, renovering och reparation.

Det går att lösa fler problem med rent vatten, än vad man skulle kunna tänka sig. Att borsta och dammsuga på rätt sätt är också bra åtgärder. Rätt förvaring är viktigt. Att förvara plant, rullat eller hängande beror på vad och hur. Om plast som förvaring säger Ingeborg: aldrig, aldrig, aldrig, åtminstone inte utan att det finns annat rätt material under plasten. Nålar, häftstift eller klamrar hör inte ihop med textilier.

Efter lunchen på Vara Folkhögskola fortsatte deltagarna till ateljén där det finns utrustning för plantvävt av stora produkter. De flesta äldre textilier finns i våra kyrkor. Dessa kulturminnen har särskilt skydd i svensk lagstiftning.

Vi som är intresserade och lyssnar på Antikrundan får i nästan varje avsnitt höra hur viktigt det är med

Ingeborg Skaar visade en del praktiska exempel och gav många goda råd till deltagarna som besökte ateljén.

Gamla vackra textilier. Handduken märkt MS var aldrig använd, den ursprungliga linnefärgen fanns kvar.

proveniensen. Det vill säga att man till exempel vet bakgrund, tillverkare och tidigare ägare.

Vi fick se en duk, som varit en duk bland andra vita dukar, om det inte funnits ett blad från ett anteckningsblock, där dukens historia var dokumenterad.

Vi uppmanades att anteckna det vi vet om de föremål som vi får förvalta privat eller i hembygdsrörelsen.

*Birgit Carlsson
Istorp*

Fotnot.

Bomull, fibern blir starkt i vatten, gulnar, men kan bli

vitare genom att ligga i kallt vatten.

Lin, fibrer hårda och kan lätt brytas, blir starkare i vatten till en viss gräns.

Siden, tvättas absolut inte i onödan.

Viskos, fibern går av i vatten .

Sol och ljus bleker. Blekskador gör att materialet blir skört. Förvara textilier högt upp. Vid golvet är luftfuktigheten högre.

Samla, vårda och våga visa gamla fotografier

Västergötlands Hembygdsförbunds studiekommitté hade i samarbete med Vuxenskolan anordnat en kurs med temat Vårda gamla fotografier. Den samlade många intresse, så därför blev det två heldagar, lördagen den 19 oktober och lördagen den 8 februari. Kurserna hölls i Rångedala bygdegård. Kursledare var Lennart Andersson, foto- och papperskonservator på Västarvet.

Teori och praktik

På kursen fick deltagarna vetskap om olika fotografiska tekniker, vanliga skador på fotografiskt material samt dess bevarande åtgärder. Vi fick se många praktiska exempel, som varvades med teori och fotohistoria. Vi fick ta del av Lennarts enorma kunskap i ämnet.

På 1850-talet var det glasnegativ som gällde, de kunde vara upp till 50x60 cm. Dessa fotografier kunde varken förstöras eller förminsas, utan blev samma storlek som negativet. Bilderna var klistrade på tjockare papper, en liten tunn enkel stämpel eller klistrad lapp var satt baktill med fotografens namn. Vi fick lära oss att blekta och bruna bilder inte alltid är så gamla. Den nya och framtidens teknik växte fram på 1910-1920-talet, det var kemisk framkallning av fotografiet. Negativen kunde förstöras eller förminsas till önskad storlek.

Det slarvades med kemikalierna, ofta berodde det på okunskap att resultaten blev som de blev många gånger. Under 1930-talet introducerades polofoto, att på ett negativ fotografera upp till 48 bilder.

Vad är det då som förstör våra fotografier och dokument? Ja, ofta är det vi själva vid vår hantering, det blir fingeravtryck, vi tappar på golvet och fläckar ner etc. Solljuset, fukt och mögel, silverfiskar och snabbara kemisk nedbrytning är stora hot mot våra foton. Vi fick många goda tips om förvaring. Använda svenskt arkivpapper, förvara i rätt temperatur. Höga temperatu-

Lennart Andersson hade mycket att lära ut om hur vi bör sköta våra bilder.

rer ger snabbare kemisk nedbrytning. Dessa båda kursdagar var mycket givande och lärorika,

Vi hade mycket god service av Inger och Åke Arholme, som försåg oss med mycket god mat och gott kaffe så att vi var alerta dessa båda dagar.

Text Ingrid Zackrisson

Foto Lena Jonsson

Hänt på bögda...

Lilla Edets kulturpris

Glada flickor. Ann-Britt Johansson, Lilian Jansson, kulturpriset, Janina Hakopuro, kulturstipendiat, Olivia Svensson, ungdomspriset.

Lilla Edets Hembygdskommitté fick hösten 2013 kommunens kulturpris. Så här löd motiveringen.

Hembygdskommittén har under många år värnat om Lilla Edets kulturarv genom att rusta och sköta Tösslandagården, men även flera platser och dess föremål. Föreningen tar emot skolklasser från årskurs 8 och 9 för att visa kommunens kulturskatter och spegla samhällsutvecklingen.

Detta pris fick vi mottaga under trevliga former med julmat och luciataåg. Vi fick även en vacker blombukett samt en prissumma. Alla vi i föreningen blev mycket glada över att bli uppmärksammade på detta sätt och det stimulerar ju också till fortsatt arbete.

Samarbetar

Vi är fyra hembygdskommittéer i Lilla Edets kommun. Vi träffar regelbundet representanter för kultur- och fritidsförvaltningen då vi utbyter erfarenheter och åsikter. Flundre Hembygdskommitté i Sjuntorp har vi också träffat med. Detta för att innan Lilla Edets Hembygdskommitté fanns så lämnades saker till Flundres förening och för några år sedan tog Flundre kontakt med oss och ville lämna tillbaka en del av gåvorna.

*Ann Britt Johansson
Lilla Edet*

Välkommen att berätta vad som händer i Din förening. Adressen har Du på sidan 31.

90-årsfirande i Sunnersberg

Inviqning av Fornstugan 1927.

Sunnersbergs Hembygdskommitté har firat 90-årsjubileum med en mycket trevlig fest i Tolsjö bygdegård. 150 personer hade hörsammat inbjudan, medlemmar ur föreningen samt närliggande hembygdskommittéer.

Kvällens konferencier var ordförande Leif Larsson och efter middagen visade Raymond Andersson ett bildspel och berättade om föreningens utveckling under 90 år. Ordförande i Västergötlands Hembygdskommitté, Jan-Olof Berglund, delade ut Västergötlands Hembygdskommittés diplom till Gunnar Edvinsson samt Sveriges Hembygdskommittés hedersnål med lagerkrans till Thage Petrusson. Föreningen uppvaktades även av Västergötlands Hembygdskommitté samt Hembygdskommittéerna från Kållandsö, Kållands-Råda, Rackeby, Strö, Söne och Örslösa.

En visning av byggedräkter leddes av Samuel Alteryd, där många av kvällens gäster fick visa upp sin dräkt. Swagbelly Boys, som består av Lars Djup, Sven-Olof Ulleryd, Joakim och Niklas Wedebrand stod för en mycket omtyckt musikunderhållning. Kvällen avslutades med kaffe och födelsedagsårta.

Sunnersbergs Hembygdskommitté är en pigg 90-åring som vaknat till liv efter att ha haft låg verksamhet. Återkommande bygdevandringar och berättarkvällar samlar bygdens folk. Hembygdsgårdens samlingar har ställts i ordning och visats.

Vid ett möte annandag påsk 1923 medverkade redaktör E G Torgny från Skara och berättade om Excel-

siorförbundet. Detta väckte intresset för en Hembygdsförening som fick tolv medlemmar vid starten. Förste ordförande blev Albert Åhman. Styrelsen lyckades köpa en ryggåsstuga som stått på Spårön under Lindholmen och kan vara byggd redan på 1600-talet. Förmodligen den första byggnaden på platsen.

Tack vare massor av ideellt arbete kunde stugan vid midsommartid 1927 invigas vid vägen åt Jönslunda för att bli ett bygdemuseum med gamla föremål från bygden. Dit flyttades senare också en ladugård liksom en skiftesverkslada. Detta kompletterades senare med en tröskvandring.

Detta som ett litet smakprov på allt som hänt under de 90 åren. Nu återstår en hel del arbete med att dokumentera föremål, underhålla samlingar och byggnader samt sammanställa det materialet som samlats in bland annat under insamlas under pågående temakvällar i föreningens regi.

*Raymond Andersson
Sunnarsberg*

En ny utställning växer fram

Tillverkning av huvud och händer till en barndocka att placera i utställningen.

I Brandstorps Hembygdsförening pågår sedan ett par år arbete med en utställning med rubriken "Livet på landsbygden året runt." Utställningen byggs upp som miljöer kopplade till arbete och sysselsättningar under de fyra årstiderna. Här får föreningen möjlighet att visa sina samlingar av maskiner, redskap och föremål som använts i arbete och fritid under tiden 1850 till ca 1960. Utställningen kommer även att innehålla foton och förklarande textmaterial.

För att göra utställningen mera levande och intressant ska ett antal dockor placeras ut i miljöerna.

Två entusiastiska och flitiga medlemsgrupper arbe-

tar nu med att färdigställa utställningen. Utställningen har medfört en hel del kostnader för bland annat virke och färg med mera. Föreningen har fått bidrag från Leader Östra Skaraborg som täcker cirka hälften av dessa kostnader. Bidraget är ett mycket välkommet tillskott och har bidragit till att kvaliteten på utställningsbygget har kunnat höjas väsentligt.

När sommarserveringen öppnar den 28 juni blir det högtidlig invigning. Välkommen att ta del av utställningen och allt annat intressant och sevärt på Brandstorps hembygdsgård!

*Katarina Carlsson
Brandstorp*

Årsmöte hos Ljungsarps Hembygdsförening

Hans Persson överlämnar diplom till Anders Carlsson

Mötet inleddes med en tyst minut för de medlemmar som avlidit under året. Styrelsen beviljades ansvarsfrihet för det gångna året.

Ordförande Laila Andersson, vice ordförande Lage Larsson, sekreterare Ingemar Rudholm, kassör Aina Svenningsson, övriga ledamöter Karl-Göran Ekstener, Hans Persson och Ulla Andersson samtliga omvaldes.

Förslag på verksamhet godkändes för året, utflykt till Nabben i Mossebo, städdag den 25 april, friluftsgudstjänst i Björstorp på midsommardagen, utställning av gamla kläder på hembygdsgårdarnas dag, tema skog på Skogslyckan, byavandring, föredrag av Rolf Sjölin, husförhör, gröttfest.

Utdelning av stipendiet från Oscar Högbergs stiftelse till Rosita och Anders Carlsson. Gunnar Svensson som varit med i gruppen för byggnadsunderhåll och byombud, samt Sven Skattberg ersättare i styrelsen avtackades. Därefter serverades bredda smörgåsar, kaffe och kaka. Efter kaffet visades bilder från föregående års aktiviteter.

Ingemar Rudholm

Stadsvandringar i Skövde i fokus

Lars Johan Ekelöf är specialist på vandringar i Vasastaden.

Vid årsmötet med Skövde Hembygdsförening i februari 2014 utdelades Västergötlands Hembygdsförbunds diplom samt hedersnålar till tre ledarveteraner för stadsvandringarna i Skövde.

Skövde kommun fick 2001 i samband med 600-årsjubileet i present av Skövde Hembygdsförening schemalagda, guidade stadsvandringar sommartid. Tre ledare som varit med hela tiden är Göran Lundh (som presenteras på annan plats i denna tidning) samt Börje Bergsten och Lars Johan Ekelöf, som båda växt upp i

Börje Bergsten brukar leda vandringar på S:t Sigfrids kyrkogård och i centrum.

staden. Det är tre personer med mycket stor kunskap om Skövdes historia. På senare år har Hembygdsföreningen genomfört vandringarna i samarbete med Kulturkontoret och Next Skövde.

Sommaren 2014 kommer vandringarna att förändras, men Skövde Hembygdsförening kommer fortfarande att ställa upp med ledare. Göran Lundh kommer att fortsätta i egen regi och ställer gärna upp som ledare eller föreläsare för större eller mindre grupper. Göran har även vintertid inomhus genomfört stadspromenader i bilder.

Monika Moberg

Årsmöte i Gösslunda

Gösslunda Hembygdsförening har hållit årsmöte i Kvarnen. Mötet inleddes med ljuständning och en tyst minut för under året avlidna personer.

Efter mötesförhandlingarna dracks kaffe och såldes lotter. Styrelsen är oförändrad efter omval och ordförande är Martin Stenholm.

Ur verksamhetsberättelsen för år 2013 kan nämnas följande, Kristi Himmelsfärdsdagen var öppet hus med väffelserving. I juli månad ordnades en resa med buss till Gräfsnäs och därifrån med tåg till Anten. Lunch intogs på Sollebrunns Vårdshus. Sedan besöktes Skattegårdens Lantost och Mellby Västergård.

Det har även varit en friluftsgudstjänst. På en trivselkväll medverkade Håkan Berg som berättade och visade bilder från bland annat Kålland. I december månad ordnades den sedvanliga gröttfesten med luciatåg från Stenhammarskolan.

*Margareta Folkesson
Gösslunda*

Brödbak

En lördag i mars var det dags för brödbak i Surteby-Kattungas hembygdsgård, Per Andersgården. Huset är byggt 1874 och vi tror att spisen och ugnen är lika gammal.

Alla har vi våra positioner den dagen, en person gör deg, nästa bakar ut kakorna och den tredje bakar i ugnen. Den fjärde placerar vi utanför köket som säljer brödet och serverar kaffe till våra besökare. Man är välkommen in att se hur vi bakar, men först klockan tolv, vi vill gärna komma igång så det flyter på när gästerna kommer.

Dagen innan eldar vi upp spisen och ugnen, det ryker alltid in första gången. Dagen före var det jättelätt att få eld i spisen. Vårre var dagen D när jag skulle baka. Elden ville inte ta sig. Tänk om jag ändå hade

En konst, Det gäller att ha lagom fyr i ugnen så inte brödkakorna blir brända.

tagit med tändvätska, men det hade jag naturligtvis inte gjort, det använder man inte i en hembygdsgård. Inte heller har vi hushållsmaskiner till brödet, vi gör det för hand. Jag hittade dock lite tjärved så till sist fick jag eld ordenligt.

Resultatet blev bra, vi bakade 50 kakor och sålde allt, vi hade nog kunnat sälja mer, men vi orkade inte baka mer. Vi var fem damer som skötte det hela. Inga-Lill, Edit och Lena gjorde bröd. Alva hade lagat rödbets-soppa till oss arbetare och Ingrid sålde vårt fina rågbröd.

*Lena Johnsson
Surteby-Kattungas*

Roger avtackades efter mer än 20 år

Efter mer än 20 år som ordförande för Östads Hembygdsförening avgick Roger Kihlberg en vacker söndag i mars. Han deltog i uppbyggnaden av föreningen som startade 1987 och blev ordförande 1991. Nu efterträddes han av vice ordföranden Gustav Gustafsson, som tackade för Roger Kihlbergs insatser under åren. Detta underströk han genom att dela ut Sveriges Hembygdsförbunds hedersnål medan Hans Menzing bifogade Västergötlands Hembygdsförbunds tack genom att överlämna förbundets diplom för förtjänstfullt arbete inom hembygdsrörelsen. Detta kompletterades med blommor och evenemangsbiljetter.

Gustav Gustafsson efterträdde Roger Kihlberg som avtackades för mer än 20 år på posten.

Roger Kihlberg ledde förhandlingarna i en välfylld hembygdssstuga, granne med skola och kyrka. Där berättades bland annat om en omväxlande och intressant verksamhet med flera kulturvandringar, naturvandring, valborg med sång och tal, Allsång i stugan, grötafton med Luciaspel av engagerade barn och städdag, där det visade sig att kvinnorna var drygt dubbelt så flitiga.

Patrik Alströmer höll ett engagerat och faktarikt anförande om Östads säteri. Han gav bakgrunden till verksamheten där, men uppehöll sig mycket vid verksamheten idag i en förändrad värld och de problem som byråkratin kan vålla. Det märktes att han fångade intresset med sin skildring av verksamheten på Östad.

Eftermiddagen avslutades med kaffe och semlor, medan solen fortsatte att skapa vårstämning i bygden vid Mjörn.

Hans Menzing

Det kom ett mail ...

Hej Redaktionen!

Jag har skrivit ihop ett litet referat från vårt 25-års jubileum i Sävsjö.

Det är premiär för mej att skicka in till Västgöta-bygden, hoppas det är rätt adress. Jag hade hoppats att det stod en tydlig adress i lilla rutan längst ner på sidan 2. Men där var bara till hemsidan. Det är kanske jag som är dålig på att hantera datorn?

Jag uppskattar den gula skriften när den dyker upp i lådan och vet att ni gör ett jättejobb, tack för det.

Hälsningar Marianne Andersson.

Tack för hälsningen. Nu finns adressen längst ner i redaktionsrutan på sidan 31. Artikeln kommer i nästa nummer.

Den vandrande staden ny utställning på Lödöse museum

Utställningen Den vandrande staden har invigts på Lödöse museum.

En smått surrealistisk scenografi, med stora händer som pekar ut riktningen, lockar och pockar, lyfter upp och flyttar om människor som om de vore små insekter. Den vandrande staden har invigts på Lödöse Museum. Utställningen bjuder in besökaren i berättelsen om Göteborgs föregångare – Lödöse. Under utställningsperioden fram till den 14 september kommer flera föreläsningar för allmänheten att ges och i mitten av augusti blir det premiär för utomhusteater på temat.

Lödöse är staden som flyttades, brändes och byggdes upp om och om igen. Samtidigt väcker utställningen tankar och ställer frågor om dagens villkor, om att flytta lokalt och globalt, frivilligt eller under tvång, nu och i framtiden.

Med hjälp av detaljrikt uppbyggda miljöer, kliver vi in i Lödöses historia. Vi möter dåtidens människor, men också dagens och framtidens Lödösebor: hemvändande, nyinflyttade, pendlare, flyktingar och immigranter. Vi ställs inför frågor om hur det känns att bli flyttad på, när man inte vill och vad som får människor och hela städer att flytta. Frågor som är lika aktuella idag som 1473, då berättelsen om "Den vandrande staden" har sin början.

En återkommande vinjett är Inget nytt under solen. Här dras paralleller till villkoren för dagens Lödösebor och människor i andra delar av världen, med frågor om varför människor och städer flyttas, frivilligt eller un-

der tvång, hur det går till och hur stadsplanerare tänker. Händer det något nytt under solen, egentligen? Meningen är att utställningen ska öppna för publikens egna tolkningar och associationer.

I en del av utställningen kan vi uppleva lite av skräcken Lödöseborna måste ha känt när staden brändes. Den som vågar och vill, kan gå in i ett mörkt rum, där elden härjar och ljud av tumult och flyende människor förstärker känslan av fara och flykt. Det är inte svårt att dra parallellen till dagens flyende människor, som tvingas flytta för att överleva.

– Det finns ju så många olika anledningar att flytta. Man kanske är tvungen att fly, eller väljer att flytta

för att man hoppas på att få det bättre. Eller man kanske flyttar tillbaks igen, till ett ställe där man har bott tidigare., säger utställningsproducent Iréne Karlbo.

– Alla de här olika sätten att flytta på finns det exempel på i Lödöses historia och därför är berättelsen om "Den vandrande staden" också ett bra exempel på vad flyttande innebär för människor idag. Även idag finns ju städer som Kiruna, där man planerar att flytta hela staden.

Något för alla åldrar

Tanken är att det ska finnas något för alla; barn i alla åldrar och vuxna. Så har utställningen till exempel olika spår, som man kan följa. Ett för vuxna, med texter från bland annat gamla rättegångsprotokoll från Nylöse, som bevarats i arkiv.

Barnen kan istället följa familjens katt, som i sin tur följer en råtta, för att få en inblick i hur dåtidens barn hade det och på vad sätt deras tillvaro liknar den vi har idag.

Detaljrik modell

Ett inslag som Iréne och museipedagogen Marie Schmidt är extra nöjda med, är den detaljerade modellen av Nya Lödöse, eller Nylöse, som det såg ut när det byggdes upp vid Sæveåns mynning, i nuvarande stadsdelen Gamlestaden i Göteborg.

– Den är byggd av en praktikant från formakademien i

Linköping och tog två månader att göra. Tanken är att modellen ska fungera som ett pedagogiskt redskap och den är väldigt välgjord, med magneter under husen som gör att de går att flytta runt, berättar Marie.

– Här kan barnen leka medan de vuxna går runt i utställningen och här kan man samla till exempel en skolklass kring frågor som: Vad behövs för att bygga upp en stad? och Vad är det som gör att en stad hamnar just här?

Vid de aktuella utgrävningarna av Nylöse, som avslutades i höstas, hittades mängder av vardagsföremål. Under modellen finns en låda med fynd från den tiden; keramik, ben och liknande som barnen får prova att

”gräva fram”.

Välkomnar skolorna

Många gånger har verklighetens berättelser fått följa med in i arbetet med utställningen.

Som när Marie och Iréne, i samarbete med Skapande skola, tog fram ett program för olika åldrar, med aktiviteter kopplade till utställningen. Då fick de dramatiska händelserna som bekanta till Marie, en familj från Kuwait, upplevde under flykten undan Irakkriget, ge stoff åt en workshop för elever på mellan- och högstadiet, på temat ”Vad skulle du ta med dig om du måste fly för ditt liv och hade trettio minuter på dig att packa?”.

– Utställningen vänder sig till alla åldrar, men vi hoppas särskilt att skolorna, och då inte minst mellan- och högstadiet, ska hitta hit, säger Marie Schmidt.

*Jonas Andersson
Alekuriren*

Nossebro Hembygdsförening fick litet stationshus som gåva

Hedrade. Barbro Häggblom och Rune Niklasson fick Västergötlands Hembygdsförbunds diplom. Leif Brunnegård och Åke Tallberg skötte överlämnandet.

Nossebro Hembygdsförening har hållit sitt årsmöte under ledning av Åke Tallberg. Årsmötet ägde rum i Åsikten som är Nossebros högsta bostadshus.

Verksamhetsberättelsen berättar om en livlig verksamhet och det händer något intressant nästan varje månad. Föreningen har 394 medlemmar.

Utöver den egna verksamheten har man samarbete med bland annat Essunga Musik- och Teaterföreningen. Föreningen har ett gott och värdfullt samarbete med kommunen. Rolf Högberg fortsätter producera DVD

filmer om Nossebro. Föreningen har sitt hemvist i det gamla stationshuset, som man hyr av kommunen, men man äger järnvägsmagasinet och Kerstinsås kvarn.

Förhandlingarna avlöpte snabbt utan några större debatter. Under övriga frågor kom önskemål om en högtalaranläggning och det beslöt man att skaffa på direkten. Att den avgående kassören skött sitt ämbete föredömligt i tolv år förstår man när man hör att pengar har man gott om i föreningen

Diplomater

Föreningen har många medlemmar som lägger ner mycket ideellt arbete. Tre av dem uppmärksammades vid årsmötet. Margareta Niklasson fick blommor för sitt jobb som husmor under tio år. Barbro Häggblom avgick som kassör efter 12 år och hon fick ta emot Västergötlands Hembygdsförbunds diplom. Rune Niklasson har varit ansvarig för årsskriften Bilder från Nossebro under 25 år, han fick också motta ett diplom. Leif Brunnegård från Hembygdsförbundet och Åke Tallberg hjälptes åt med diplomutdelningen.

Stationshus i gåva

Magnus Johansson, med rötterna i Nossebro och Per Niklasson med rötter i Skara, har gamla stationshus utmed Västgötabanan som hobby. De tillverkar skal-enliga modeller. Nu kom de på besök till Hembygdsföreningen och överlämnade två modeller av Nossebro stationshus som gåva till föreningen.

Modell av stationshuset i Nossebro.

Bilder från Nossebro

Nossebro Hembygdsförenings årsskrift Bilder från Nossebro förr och nu kom 2013 ut med sitt 25:e nummer och jubiléet firades med en återblick på det senaste halvseklet. Mycket handlar om skolan, men också om mejeriet och mjölkskjutsar, järnvägen men även om färgstarka Nossebrobor som Hickande Hector och Ingrid på Liljedal.

Med detta jubileumsnummer drar sig Rune Niklasson tillbaka, men han kommer säkert att skriva även i fortsättningen, så tidningen kommer säkert att leva vidare och berätta om vad som hände i samhället förr och nu.

Fler bilder från Nossebro

Kvällen avslutades med att Leif Brunnegård gav lite minnesbilder från 70-talet då han var ICA-handlare i Nossebro. Det handlade om både händelser och personligheter som satte färg på 70-talets Nossebro.

*Text Leif Brunnegård
Foto Privat*

Skaramissalet på frimärke

Skaramissalet blir frimärke.

Nu hamnar Sveriges äldsta bok, Skaramissalet, på frimärke. Den 8 maj blir det premiär för detta nya frimärke i Skara gamla bibliotek, där missalet även presenteras i en utställning.

På frimärket visas dels ett uppslag ur Skaramissalet men dessutom en biskopsbild som hämtats från en dopfunt i Öttum, strax utanför Skara. Man gissar att bilden föreställer biskop Ödgrim som styrde Skara stift 1150

när den nya domkyrkan i Skara invigdes med Skaramissalet som en av de främsta skatterna.

Skaramissalet är en medeltida mässbok som är mycket vackert utformad och anses vara en av rikets äldsta böcker. Men det bör kanske påpekas att alla de här historiska uppgifterna är osäkra, tillförlitliga dokument saknas som så ofta.

Hans Menzing

Läsvärt i korthet

Hem och hembygd. Tidskrift för Saleby, Trässberg och Härjevad 2013. Utgivare: Saleby Hembygdsförening. Redaktion: Rolf Larsson, Sten Björkblom, Irène och Ingemar Kårebäck. 26 sidor med massor av bilder om bland annat JUF på 40-talet, väderrapporter och arrendekontrakt.

Västgötogenealogen. Tidskrift för Västgöta genealogiska Förening. Redaktör: Kjerstin Olofsson. 20 sidor och denna gång är temat emigrantöden i Amerika.

Körsbärsblomman. Medlemstidning för Eggby – Istrum – Öglunda Hembygdsförening. Nr 1 2014. Redaktör: Hjördis Lundberg. 28 sidor om bland annat världens bästa fröken och Jonas Alströmer och schäferiet på Höjentorp.

Rydakrönikor 1959 – 2010. Författare: Harry ”Falle” Fahlgren. Utgivare: Ryda Hembygdsförening. 62 sidor poetiska axplock kring livet i bygden under ett halvsekel.

Bilder från Nossebro förr och nu 2013. Redaktion: Kerstin Abellsson, Ingegerd Johansson, Margareta Neck, Rune Niklasson, Per-Arne Nordqvist, Hasse Rydin och Åke Tallberg. Utgivare: Nossebro Hembygdsförening. Tidskriften 25-årsjubilerar med 34 sidor om skolan, Hickande Hector, Ingrid på Liljedal och mycket annat.

Meddelande från Föreningen för Västgötalitteratur. Nummer 1 2014. Redaktör: Johnny Hagberg. 20 sidor om bland annat Skara domkyrka äntligen gammal, Ridarna på Hällered och muralmålningar i Marka.

Boken om Blåsut. Arbetsgrupp Kerstin Johansson, Sten Johansson och Christer Zetterberg samt studiecirkeln Blåsutprat. Utgivare: Vänersborgs Söners Gille. 170 sidor med cirka 190 bilder om Vänersborgsstadens del Blåsuts historia.

Immanuel. Adventsmagasin för Svenska kyrkan i Skara stift 2013. Redaktör: Sven-Erik Falk. 32 sidor om

bland annat Mariestads klockspel, biskop Swedberg samt tro och vetenskap.

Hans Menzing

Studiekommittén informerar

Studiekommittén består av:

Ingrid Zackrisson, Tostared 0320-62015
Lena Gustafsson, Vårgårda 0322-627181
Lena Johnsson, Istorp 0320-87128
Christer Wennerberg, Vuxenskolan 0708553033

Vi träffas fyra gånger per år för att planera vår verksamhet. Mail och telefonkontakter i gruppen mellan träffarna är ett måste för att det ska fungera.

Följande kurs är planerad:

Någonstans i Sverige är en ungdomssatsning som går runt i Västra Götaland. Utställningen pågår till 2015, För att se var den är nära dig Sök på internet.

Tema skogen ska det handla om under 2014. Uppstart på detta gör vi på vår stämma den 10 maj. Ett seminarium kommer att handla om detta.

Ett besök på Gunnebo slott planeras till den 22/5. Då besöker vi dess vackra trädgård. Guidning och möjlighet att köpa kaffe finns.

Under året kommer det också en satsning på Ungdomsambassadörer. Uppstarten var i Herrljunga i januari. Fortsättning på detta kommer, håll utkik hos din förening.

Upplysningar om dessa kurser ges av stadgekommittén och Christer Wennerberg på SV: 0708-553033

Lena Johnsson

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 26. Manusstopp den 10 maj.

Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Väring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro, tel 0512/531 50, e-post:

frammestad@tagebrolin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Monika Moberg, Fältvägen 5 D, 541 77 Skövde.

tel 0500 - 42 52 50. 070-642 56 70,

e-post monika.moberg@blackhornet.se

Curt Magnusson, Aspholmsvägen 32, 441 35 Alingsås, tel 0322-173 77, 070-965 00 86,

e-post curt.m@spray.se.

Förbundsordförande: Jan-Olof Berglund.

Vice förbundsordförande: Monica Nyvaller, Vreta, Fixagården 2, 524 32 Herrljunga, tel 070-2689264,

e-post monica.nyvaller@telia.com

Förbundssekreterare: Monika Moberg

Förbundskassör: Lena Gustafsson, Fötene Östergården, 447 91 Vårgårda, tel 0322 - 62 71 81, 0705 - 32 64 24. e-post lena@sodraharene.se

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550 fax 0512-339 42, bost. 0511-37 03 30, Bankgiro 378-5383.

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

När Du vill skicka in text och bilder till Västgötabygden använd e-post vbn.red@tele2.se

Telegrampojken ut!

När vi nu för tiden vill gratulera lite enkelt på en bemarkelsedag går vi kanske in på Facebook eller skickar e-post eller ett SMS.

Går vi hundra år tillbaka i tiden då var det ett gratulationskort som man köpte i affären, skrev en liten hälsning och skickade med posten.

När det på 30-talet började bli lite vanligare med att man hade en telefon, då kunde man skicka en hälsning som telegram. Det var ett enkelt papper som på den översta bilden. Det är till min mor när hon fått mig på BB i Herrljunga.

Men det kom också lyxtelegram och de såg ut som den mittersta bilden. Det fanns ett tiotal olika motiv att välja på. Dessa telegram använde man vid födelsedagar och bröllop.

När man ville skicka ett telegram, ringde man upp telefonstationen och läste upp sin hälsning. Sedan skrev telefonissan ut telegrammet och skickade det med bud till mottagaren. De första telegrammen som jag minns var handskrivna, men på lite större telefonstationer skrevs telegrammet ut på en skrivmaskin. Skulle telegrammet till en annan ort, då ringde telefonissan upp telefonstationen på den orten och läste upp texten för sin kollega. Avgiften för telegrammet togs ut på telefonräkningen.

Var det bröllopstelegram var det uppskattat om det var lite roliga texter, men telefonissan utövade en viss censur. Allt var inte lämpligt. Några exempel på godkända texter.

Så mycken lycka som jorden rymmer,
men ej så mycket att den himlen skymmer.

Gud som haver barnen kär,
hjälp dem klara upp det här.

Om det artar sig till krig,
kyss varann och tig.

Leve brudgum, leve bruden,
skulle kommit, men blev ej bjuden.

Bröllopstelegrammen lästes upp vid bröllopsmiddagen och på kvällen när bygdens folk kom för att skåda brud. Då ropades Telegrampojken ut. Ute på landet där vänkretsen var stor kunde det komma 50 - 60 telegram.

Nu har lyxtelegrammen ersatts med postogram som man skickar som brev på posten. Men även seden att skåda brud är borta och Telegrampojken tillhör också historien.

Leif Brunnegård

Postogram